

Transformacija načina života ruralnog područja Podravine pod utjecajem modernizacije

Jambriško, Kruna

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:701831>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Odsjek za sociologiju

DIPLOMSKI RAD

Transformacija načina života ruralnog područja Podravine pod utjecajem
modernizacije

Studentica: Kruna Jambriško

Mentori: doc. dr. sc. Tibor Komar i doc. dr. sc. Tijana Trako Poljak

Zagreb, lipanj 2022.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad „Transformacija načina života ruralnog područja Podravine pod utjecajem modernizacije“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentora doc. dr. sc. Tibora Komara i komentorice doc. dr. sc. Tijane Trako Poljak. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Potpis studenta

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha rada	3
3. Teorijski okvir	6
3.1. Modernizacija hrvatskog sela	6
3.2. Ruralnost i tradicijska (ruralna) kultura	9
3.3. Deagrarizacija i deruralizacija	11
3.4. Mladi na selu	15
4. Metodologija istraživanja	17
5. Rezultati istraživanja i diskusija	21
5.1. Prednosti i nedostaci života na selu	21
5.2. Promjene vizualnog identiteta i infrastrukture	27
5.3. Običaji i tradicija	31
5.4. Uloge, položaj i obiteljski odnosi pojedinca	34
5.5. Svakodnevnica i način provođenja slobodnog vremena	38
5.6. Tehnološke inovacije	43
6. Zaključak	47
7. Literatura	51
8. Popis priloga	53
9. Sažetak	55

1. Uvod

Dosadašnja teorijska ishodišta i spoznaje, sociološke kao i one antropološke te etnološke, vezane za ruralna područja, načina življenja i rada na selu, ekonomske i društvene strukture, kulture, običaja i vjerovanja nalažu da se ista neprestano mijenjaju pod utjecajem modernizacije s kojom su povezane pojave i razvoj tehnologije, pojava novih medija i sl. Osim u gradska područja, modernizacija i njezini učinci zahvatili su i preoblikovali živote stanovnika ruralnih područja, a današnji svijet u kojemu živimo nemoguće je zamisliti bez tehnologije te njenog ubrzanog i obuhvatnog razvoja koji je dospio u sve sfere našeg života. Zamislimo si samo sljedeći scenarij: „Preko *Bolt*¹ aplikacije na svom pametnom telefonu zovem taxi kako bi me odbacio do Glavnog kolodvora gdje idem na vlak za Koprivnicu i kupujem kartu za vlak kako ne bi čekala u redu na kolodvoru, a putem *WhatsApp*² aplikacije javljam sestrični kada stižem kako bi me mogla pokupiti nakon posla. Sjedam u novi električni niskopodni vlak, a kako bi si skratila vrijeme vožnje slušam glazbu putem radija na svom pametnom telefonu i pregledavam društvene mreže. Stižemo u Koprivnicu gdje me sestrična čeka na parking, sjedamo u osobni automobil i nastavljamo vožnju do prekodravskog sela Ždale, a na putu se zaustavljamo u novo otvorenoj pizzeriji u susjednom selu Goli. Kući na pametnom televizoru odabiremo film koji ćemo gledati putem *Netflix*³ aplikacije, a međuvremenu stiže dostavni kamion koji dostavlja paket koji je samo prije par dana naručen putem interneta. Kasnije ćemo se spremiti i ići na piće s prijateljima u lokalni kafić, a možda i odemo van do grada.“ Ovako proveden dan samo je prije nekoliko godina, stanovnicima sela, izgledao potpuno drugačije, a prije nekoliko generacija bio je i potpuno nezamisliv. Naši se obrasci i načini života iz dana u dan sve više mijenjaju, a život na selu više ne nalikuje tradicionalnom životu kakav je nekada bio, što je vidljivo u svim sferama života: od prehrane, načina rada i nestajanjem tradicionalnih oblika suživota kao što su *zadruga*, društvenih i kulturnih veza, obiteljskih odnosa, običaja i tradicije koji se gube ili se modificiraju i mijenjaju sukladno

¹ Bolt je tvrtka za mobilnost koja nudi usluge iznajmljivanja vozila, mikromobilnosti, dijeljenja automobila i dostave hrane te namirnica, a posluje u više od 400 gradova u više od 45 zemalja Europe, Afrike, zapadne Azije i Latinske Amerike. (<https://bolt.eu/>)

² WhatsApp međunarodno je dostupan besplatni softver, koji služi za razmjenu trenutnih poruka audio i video poziva i usluga glasovnog prijenosa preko Internet IP-a u vlasništvu Meta platforme (<https://www.whatsapp.com/>)

³ Netflix je streaming usluga koja nudi širok izbor nagrađivanih TV emisija, filmova, animea, dokumentarnih filmova i još mnogo toga na tisućama uređaja povezanih s internetom. (<https://www.netflix.com/hr-en/>)

današnjem načinu života, dok životni stilovi pojedinaca sve više nalikuju životnim stilovima i načinu života ljudi u gradovima:

„Život i način življenja tradicionalnog seljačkog društva kakav je bio nekad bitno se razlikuje od današnjeg života ljudi na selu u kojem on sve više nalikuje načinu života ljudi u gradovima. (...) Postavlja se pitanje perspektive sela, njegove budućnosti. Prijeti li selu nestanak i utapanje u urbano, a urbanom u globalno – panurbano, ili će se ipak održati "ruralni prostor" kao prirodni prostor, ali i kao kulturni prostor?“ (Cifrić, 2003: 37)

Modernizacija i pojava novih tehnologija je, uz deagrarizaciju, deruralizaciju, urbanizaciju i druge ekonomske i društvene procese, jedan od ključnih čimbenika koju svakodnevno unose promijene u živote ljudi u ruralnim područjima. Prema Župančiću, modernizacijski su procesi „izmijenili glavne značajke seljačkog društva, doveli do njegove integracije u globalne društvene tokove, a istodobno je i globalno društvo transformirano u industrijsko-urbani tip društvene organizacije.“ (Župančić, 2000: 39). Selo i ruralni prostor tako je zahvatila transformacija, a globalni i modernizacijski procesi narušili su njegove tradicionalne strukture. Koliko su te strukture narušene i transformirane vidljivo je i prema sintagmi *Svijet kao globalno selo* koja se danas upotrebljiva, a „kojom je inaugurirano informatičko doba, doba sofisticirane tehnologije i brze, virtualne i fizičke, komunikacije.“ (Šundalić, 2000:376) u kojoj dvije značajno potpuno suprotne riječi (globalno i selo), jedna do druge tvore frazu koja označava moderni svijet, nešto što je u prošlosti bilo nezamislivo. Danas je tako pod utjecajem modernizacije ruralni svijet izložen novim individualnim i kulturnim promjenama. Dolazi do slabljenja tradicionalnih normi i jačanja integracije pojedinca u društvo. „Selo je „osjetilo“ potrebu za radikalnom promjenom načina življenja kojega približava gradskom, za usklađivanje materijalnog standarda i osobnog stila življenja sličnog gradskom.“ (Cifrić, 2003: 372). Ono oko čega se možemo složiti je da su selo i grad uvijek bile dvije odvojene cjeline i sagledavali su se kao suprotnosti, selo ne postoji bez grada i obratno tj. ruralno se uvijek odvajalo od urbanog, ali danas na selu imamo znatno povoljnije standarde življenja, bolju infrastrukturu i bolje prometne poveznice s okolinom i gradskim središtima, a uz pomoć telekomunikacija povezano je s cijelim svijetom. Nije ni čudo da su „razlike između seoskog i gradskog poimanja pripadanja, danas sve manje jasne. "Gradski" mentalitet sve je prisutniji selu. Selo, stječe se dojam, za račun modernizacije žrtvuje svoju posebnost.“

(Župančić, 2000: 233). Međutim unatoč svim promjenama i procesima koje su "poljuljale" i transformirale njegove tradicionalne strukture, selo danas i dalje živi.

U ovom ćemo radu prikazati i obrazložiti rezultate kvalitativnog istraživanja koje je provedeno u travnju i svibnju 2022. godine na području Prekodravlja, gdje je cilj bio analizirati i predstaviti kako je modernizacija, tehnologija, pojava novih medija i novih načina komunikacije utjecala na promjene, stilove i način života stanovnika ruralnog područja Podravine u 21. stoljeću s naglaskom na područje Prekodravlja. Samo istraživanje bilo je usmjereno na iskustva, sjećanja, interpretacije i prakse svakodnevnog života pojedinaca koji žive na ovim prostorima, a dobiveni rezultati istraživanja biti će predstavljeni prema temama istraživanja koje smo podijelili u sljedeće kategorije: Prednosti i nedostaci života na selu; Promjene vizualnog identiteta i infrastrukture; Običaji i tradicija; Uloge, položaj i obiteljski odnosi pojedinca; Svakodnevice i način provođenja slobodnog vremena i Tehnološke inovacije.

2. Ciljevi i svrha rada

U prvom dijelu rada, iznijet ćemo ciljeve i svrhu rada zajedno s relevantnim teorijskim okvirom korištenim u izradi istraživanja. Teorijski dio rada obuhvaća konceptualizaciju postojeće literature i statističkih podataka vezanih uz ruralna područja. Drugi dio rada fokusirat će se na istraživački dio, gdje smo opisali kvalitativnu metodologiju korištenu za provedbu istraživanja, pri čemu je osnovna metoda prikupljanja podataka bio polustrukturirani dubinski intervju. Rezultati istraživanja detaljno su izneseni prema kategorijama koje smo odredili sukladno obrađenim temama. Na samom kraju rada, iznijet ćemo zaključak u kojem se ponovno ukazuje na značaj i relevantnost navedene teme, zajedno sa sumom rezultata rada i istraživanja.

Svakodnevicu i život 21. stoljeća nemoguće je zamisliti bez modernih tehnologija: računala, televizije, interneta, pametnih telefona i itd. Tehnologija i tehnološke inovacije duboko su ukorijenjene i oblikuju, a samim time mijenjaju te rekonstruiraju naše živote iz dana u dan. Promjene koje je modernizacija, pojava novih tehnologija i načina komunikacije donijela vidljive

su, ne samo u načinu života ljudi u gradovima, već su one "preslikane" i promijenile načine života ljudi i u ruralnim područjima. O utjecaju modernizacije na ruralna područja pisali su brojni strani i hrvatski teoretičari i znanstvenici. Stoga je glavni cilj ovog interdisciplinarnog diplomskog rada predstaviti, analizirati i protumačiti kako je modernizacija, pojava novih načina komunikacije i pojava novih tehnologija utjecala na promjene i načine života te životnih stilova ruralnog područja Podravine u 21. stoljeću s naglaskom na Prekodravlje. Za početak valja prostorno i geografski definirati Prekodravlje, a upravo je njega slikovito opisala Žuža Zabjan govoreći:

„Prekodravlje je pitom prostor Lijepa Naše, smješten između rijeke Drave i njezine lijeve pritoke Ždalice i Republike Mađarske. U tom, izrazito nizinskom prostoru dravske aluvijalne ravnice, nalaze se idilična sela Gola, Gotalovo, Novačka, Otočka, Repaš i Ždala“ (Zabjan, 2016:49).

Slika 1. Prekodravlje, preuzeto iz *Prekodravlje – Repaš: Razvoj naselja i stanovništva* (Crkvenčić, 2003)

Ovo nam istraživanje može doprinijeti shvaćanju promjena i na koju su način te promijene rekonstruirale stilove i načine života žitelja ovoga kraja, ali nam jednako tako može približiti i ukazati na promjene koje su zahvatile i ostala ruralna područja Hrvatske. Dosadašnja su istraživanja i radovi vezani uz modernizaciju ruralnih područja stavljala naglasak na Slavoniju i Baranju,

ponajviše iz razloga što su Slavonija i Baranja glavne žitnice i poljoprivredno najrazvijeniji dijelovi Hrvatske. Bez obzira na to što ovo istraživanje stavlja naglasak i fokus na Prekodravlje, koje kulturološki spada u panonski dio⁴ Hrvatske, ono nam može poslužiti kao nadopuna i poticaj za daljnja istraživanja, ne samo ovog kraja već i na drugim prostorima. Osim toga, kvalitativna istraživanja nam daju "širu sliku" i dubinsku analizu, a koliko je poznato, kvalitativno istraživanje ovakvog tipa i tematike do sada nije provedeno kod nas pa kao takvo može biti podloga i nadopuna ostalim kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjima koja su provedena ili će biti provedena na temu modernizacije ruralnih područja, ali i općenito istraživanja vezanih uz ruralna područja Hrvatske.

Nadalje, važno je napomenuti da je ovo istraživanje usmjereno na iskustva, sjećanja, interpretacije i prakse svakodnevnih života pojedinaca koji žive u ruralnom području Podravine u mjestu Ždala i okolici te na promjene koje su ti isti pojedinci proživjeli za vrijeme svojih života. Samim time, ovakva su istraživanja bitna i važna za samu lokalnu zajednicu u svrhu očuvanja sjećanja i kulture, ali jednako tako, ovakvim bismo istraživanjima mogli pridonijeti stvaranju pozitivne slike i smanjenju negativnih stavova, kako o urbanim, tako i o ruralnim područjima te približiti i popularizirati kulturu i život ruralnih područja široj populaciji.

Također, u radu će se primjenjivati teorijski koncepti antropologije globalizacije, etnologije, sociologije sela u kombinaciji s etnografskim istraživanjem, s fokusom na analizu načina života i društvenih promjena. Mnogi autori su do sada ukazali da: „s modernizacijskim promjenama nestaju tradicionalni oblici rada i življenja, pa se mijenjaju i oblici društvenosti: zajednica, obitelj, kolektivni rad i kolektivni život, a s time i njihova uloga u selu i društvu.“ (Cifrić, 2003:102). Stoga je, s obzirom na sve navedeno, glavna hipoteza oko koje je ovaj rad temeljen ta, da su tehnologija i modernizacija imale ključnu ulogu, ne samo u promjenama načina rada i proizvodnje, već da su promijenile društvene vrijednosti, životne stilove, vjerovanja i običaje ruralnih područja.

⁴ Etnološki razlikujemo tri prostorna modaliteta tradicijske kulture: panonski, dinarski i jadranski (Čapo Žmegač i dr., 1998:9)

Dodatnu relevantnost i doprinos ovog i novijih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, vezanih uz ruralna područja Hrvatske, pokazuje činjenica da je u posljednjih desetak godina interes znanstvenika za ovu temu znatno pao, a kako živimo u društvu koje se neprestano i sve bržim tempom mijenja, promjene na ekonomskoj, društvenoj i kulturnoj razini oblikovale su i stvorile novu sliku ruralnih područja Hrvatske. Upravo nam ovakva i slična istraživanja mogu ukazati na promjene i dati nove empirijske podatke koji će nam pomoći u shvaćanju "nove ruralnosti", ukazati na važnost očuvanja ruralnih područja i sela kao nositelja kulturnih, društvenih i ekonomskih vrijednosti te nositelja bioraznolikosti. Uz pomoć njih, možemo usmjeriti znanja kako bismo bolje shvatili te kreirati (lokalne i regionalne) modele i strategije ruralnog razvoja i doprinijeli budućnosti, razvoju i revitalizaciji hrvatskih sela.

3. Teorijski okvir

U nastavku rada, spomenut ćemo i obrazložiti teorijske okvire i koncepte koji su vezani uz promjene strukture hrvatskih sela. Iako nam neki od koncepata nisu bili u primanom fokusu istraživanja, oni su nam bitni kako bismo mogli razumjeti stvarne procese i promjene koju su zadesili hrvatska sela. Procesi modernizacije u hrvatskom društvu kao što su urbanizacija, deagrarizacija, deruralizacija i ruralni egzodus, industrijalizacija i dr., odigrali su važnu ulogu u preobrazbi tradicionalnog sela. Upravo su ti procesi i čimbenici zaslužni za preoblikovanje i kreiranje današnje svakodnevice i načina života na selu, stoga nam ih je važno obrazložiti kako bismo što bolje mogli razumjeti promjene koje su nastale i trenutno stanje hrvatskih sela i u konačnici, kako bismo bolje mogli protumačiti rezultate nastale našim istraživanjem.

3.1. Modernizacija hrvatskog sela

Modernizacija je duboko ukorijenjena i igra ključnu ulogu u kreiranju života kakvog imamo danas, od urbanih do ruralnih sredina. Ona obuhvaća brojne kompleksne procese i promjene koji mijenjaju i transformiraju tradicionalna društva u moderna društva. „Modernizacija je shvaćena

kao proces promjene tehnologije i vrijednosti društva, što se odražava kao transformacija jednostavnih struktura tradicionalnog društva u složene strukture modernog (industrijaliziranog) društva.“ (Marshall, 1994:428). Modernizacija i modernizacijski procesi tako su jedna od atraktivnih tema u znanstvenom svijetu, stoga je knjiga *Ruralni razvoj i modernizacija*, sociologa Ivana Cifrića bila glavno teorijsko polazište oko kojega je formiran ovaj rad i istraživanje. Tehnologija je, kao jedan od glavnih čimbenika modernizacije, imala ključnu ulogu u vidu promjena samih načina i tehnika rada, proizvoda i proizvodnje, ali jednako tako je imala utjecaj na promjene društvenih vrijednosti, običaja i vjerovanja. S toga, možemo se složiti s definicijom koju daje akademik Cifrić:

„Modernizacija antropološki znači promjenu kulturne slike svijeta (s novim vrijednostima, simbolima i obrascima ponašanja) i iz nje inovativnim putem izvođenje prakse (uvažavanje iskustva ruralnog društva, primjena novih tehnologija, izrada novih strategija itd.). (...) Modernizacija je socijalni proces planiranih promjena što znači i kulturni proces.“ (Cifrić, 2003:436).

Naše društvo i naši načini života, jednako kao što su se u prošlosti, tako će se i u budućnosti nastaviti mijenjati iz dana u dan pod utjecajem modernizacije. Modernizacijski su procesi tako uvjetovali današnje oblike života u ruralnim sredinama pa je iz tog razloga važno shvatiti promjene koje su se desile u Hrvatskoj u prošlom stoljeću. Već smo ranije iznijeli da su modernizacijski procesi izmijenili glavne značajke seljačkog društva i poljuljali njegove tradicionalne strukture. Upravo je za to važna pojava industrijalizacije u Hrvatskoj nakon II. Svjetskog rata, kada je i započeo proces transformacije i propadanja tradicionalnog poimanja sela. U teoriji razlikujemo tradicionalno (predmoderno) i modernizirano selo, gdje se razlika između ta dva često gubi i promatraču postaje neuočljiva, a koje se oblikovalo u drugoj polovici prošlog stoljeća, prema kojoj se tradicionalni odnosi, kako i sama riječ nalaže, na tradicionalno seljačko društvo do prve polovice 20. stoljeća, a modernizirano na razdoblje druge polovice 20. stoljeća. Promjene ka modernom suvremenom selu kakvog danas znamo započele su s promjenama koje je donijela tranzicija. (Cifrić, 2003). Tradicionalno je selo tako zahvatila prva modernizacija, usko povezana s prodorom industrijalizacije u ruralna područja, koja je dovela do smanjenja primarnog sektora (poljoprivrede). Samim time narušene su njegove tradicionalne strukture i odnosi. Industrijalizacija

je tako dovela do povećanja proizvodnje uz pomoć strojeva i jačanja deagrarijacije tj. napuštanja poljoprivrede kao primarne djelatnosti. „Tradicionalno selo zahvatila je prva modernizacija, povezana s prodorom kapitalizma u selo i poljoprivredu, a nastanak moderniziranog sela povezan je s drugom (socijalističkom) modernizacijom povezanom s jednim tipom socijalizma.“ (Cifrić, 2003:11). U hrvatskom su se društvu od pedesetih godina prošlog stoljeća zbivali procesi strukturnih promjena koji su oblikovali "modernizirani" ruralni kompleks, a on se sastojao od procesa modernizacije poljoprivrede i sela, koji su doveli do nastajanja mješovitog gospodarstva (kućanstva). Mješovita su gospodarstva tako postala aktivni nositelji modernizacije u selu i poljoprivredi, gdje su prateći urbane potrebe, povećala standard i donijela do kontinuiranog uvođenja inovacija u sela. (Cifrić, 2003). Osim toga, model mješovitosti ima višestruko značenje, kako gospodarsko tako i ono sociokulturno, pa Cifrić zaključuje: „On na svoj način simbolizira proces modernizacije u ruralnom kompleksu i približavanje načina življenja sela i grada - od tehnoloških inovacija do urbanističkih promjena i promjene socijalne strukture seoskog (ruralnog) stanovništva.“ (Cifrić, 2003: 384-385).

Kada je Cifrić napomenuo da se razlika u poimanju tradicionalnog i moderniziranog sela često gubi i da je promatraču nejasna, možemo povezati i s time što ćemo često iz navike i percepcije selu pripisati tradiciju, poljoprivredu, starinu, a modernizaciju ćemo povezati s gradom i urbanim sredinama. Modernizacija, urbanizacija i industrijalizacija kao i razvoj i napredak društva najčešće neće biti vezani uz selo, već ćemo uz njega vezati spomenutu tradiciju, a ono što je ironično je to da je „upravo selo doživjelo najveći slom tradicije: slom tradicije poljoprivrede, kao dominirajuće djelatnosti većinskoga seoskog stanovništva.“ (Šundalić, 2000: 377).

Nadalje, Alija Hodžić smatra da je (socijalistička) modernizacija hrvatskog sela u smislu društvenog života dovršena i da nije fragmentirana. Upravo se to očituje u ekonomskim promjenama, ali jednako tako i u promjenama u osobnim i obiteljskim odnosima kao i u promjenama u načinu života seoskog stanovništva. Modernizacija je po tome dovršena jer nije ostavila niti jedan trag društvenog života u selu u njegovom tradicionalnom obliku: „Socijalistička je modernizacija sasvim razgradila tradicionalno selo i isporučila ga globalnim društvenim procesima i odnosima.“ (Hodžić, 2006: 104). Ono što iz svega navedenog možemo zaključiti je da je: „Hrvatsko seljačko društvo prošlo kroz dvije modernizacije i danas je pred izazovom treće

modernizacije, koja uvjetuje duboke unutarnje promjene društvene strukture i kulture kao proces (pre)oblikovanja predmodernog i modernog identiteta društva.“ (Cifrić, 2003: 10).

3.2. Ruralnost i tradicijska (ruralna) kultura

Pojam *ruralnost* i *ruralni kompleks* sadržajno možemo promatrati kao četiri međusobno povezane komponente, a to su selo, poljoprivreda, okoliš i tehnologija. Odnose između samih komponentata i njihove strukture možemo proučavati i analizirati kroz njihove brojne sastavnice i elemente kao što su prostorne, društvene, kulturne, duhovne, vrijednosne itd. Svaka od navedenih komponentata ruralnog kompleksa važna je za njegov opstanak i razvoj, a tehnologija je ta, koja je tijekom modernizacije imala ključnu ulogu, ne samo u materijalnoj sferi koja se očituje u promjenama načina i tehnika proizvodnje te promjenama vezanih uz karaktera rada i proizvoda, već je bila zaslužna i za promjene u duhovnoj i kulturnoj sferi koji se očituju u promjenama društvenih vrijednosti, običaja, vjerovanja itd. (Cifrić, 2003). Kako je i ranije spomenuto, zbog utjecaja modernizacijskih procesa industrijalizacije i urbanizacije, nestaje poimanje predmodernog tradicionalnog seljačkog društva i dolazi do nestanka ruralne kulture kakvu smo do sada poznavali tj. dolazi do smanjenja njenog negativnog značenja u društvu, a samim time do porasta značaja ruralne kulture u modernom društvu. Tako je došlo do promjene percepcije ruralnosti i ruralne kulture: „ruralnost se danas počinje drugačije i to pozitivno vrednovati, postaje poželjna.“ (Cifrić, 2003:52).

Kultura i tradicija jedne su od najbitnijih komponentata društva, a prisjećajući se riječi jednog od mojih profesora koji je rekao da na svijetu postoji onoliko definicija kulture koliko je i ljudi na Zemlji jer svatko od nas ima svoju (ispravnu) definiciju kulture, možda je i jedna od najkompleksnijih komponentata društva. Kultura se ne odnosi samo na materijalno i nematerijalno, obrasce mišljenja i vjerovanja, znanja, zakone, vještine, običaje itd., već se odnosi i na sam život i način života, a kako kaže Antun Radić u svojoj *Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* „kada upoznamo narodni život, saznat ćemo što narodu treba za život, kako radi i počiva, tko mu je drag, a tko mrzak, na koji način se veseli i žalosti, čega se boji i o čemu se nada i sanja.“ (Radić, 1987). Kultura je, mogli bismo reći, svojevrsan rječnik nekog naroda i društva, a kako i rječnici imaju svoja nova izdanja i kako se nadograđuju novim riječima i značenjima, tako

se i kultura konstantno mijenja i transformira sukladno vremenu i čimbenicima koji na nju utječu. Kao pojam, ruralna kultura je definirana „kao cjeloviti svijet koji se razlikuje od nekih drugih svjetova, ima svoju vizualno i duhovnu subjektivnost, a relativno sporo se mijenja.“ (Cifrić, 2003:82). Pod utjecajem modernizacije i njenih čimbenika, mijenja se i sama ruralna kultura. Nestankom poljoprivrede kao primarne djelatnosti i pojavom industrijalizacije, nestaju njene tradicionalne norme i strukture, nestaje i tradicionalno poimanje "seljaka", ali to ne znači da perspektiva ruralnosti nestaje, već se ona mora na nove načine definirati. Tako danas dolazi do promjene identiteta ruralnog društva (što ujedno utječe i na preoblikovanje identiteta cijelog društva), a s time nastaje tradicionalna, modernizirana i moderna ruralna kultura. Društvo se tako konstantno nalazi u kulturnoj preobrazbi (tranziciji), što se odnosi i na njegov ruralni, a i urbani sloj. (Cifrić, 2003). Ruralno i urbano (selo i grad) uvijek su bili u oprečnosti – poznati "mi" naspram nepoznati "oni" – gdje perspektive ruralne kulture (ali i kulture općenito), ne ovise samo o modernizacijskim procesima unutar društva, već se odražavaju u prepoznavanju i očuvanju lokalnog kao heterogenog i raznolikog naspram globalnog kao jednoobraznog i homogenog. Kultura je tako uvijek bila i bit će selektivna jer njezini članovi odabiru koje će elemente, inačice i segmente zadržati, a koje odbaciti, pa s time: „Lokalni i nacionalni identiteti će se održati toliko kolika bude snaga selekcije izvorne tradicije i njezina funkcionalna moći u novim okolnostima.“ (Cifrić, 2003:106).

Kada govorimo o tradiciji, najčešće mislimo o običajima i očuvanju kulture nekog naroda, gdje se prvenstveno misli o usmenoj predaji znanja, vještina, praksi i vrijednosti, obrasca i načina ponašanja i običaja. Tradicija i običaji su jedni od gradivnih materijala koji snažno utječu na život pojedinca, ali i društva. Jednako kao što naši životi ne bi imali fokus, smjer i smisao bez društvenih vrijednosti, pravila i normi, tako i tradicije i običaji oblikuju našu svakodnevicu i daju joj smisao. „Tradicije su potrebne, i uvijek će postojati, jer uobličuju život i daju mu kontinuitet.“ (Giddens, 2005:59). Kako je već ranije i spomenuto, modernizacijski su procesi duboko narušili tradicionalne elemente ruralne kulture i proizvodnje, a s time i elemente tradicije, pa bismo se mogli složiti s Giddensom kada govori da tradicija sve manje živi na tradicionalan način. Možemo se složiti da, bez obzira na sve zahtjeve koje modernizacija donosi: „Tradicionalni načini života uglavnom se nastavljaju, ili ponovno uspostavljaju u mnogim drugim područjima života, uključujući svakodnevni život. Moglo bi se čak reći da između moderniteta i tradicije postoji svojevrsna

simbioza.“ (Giddens, 2005:58). Utjecaj gradskog načina života na stilove i načine seoskog te simbioza tradicije i moderniteta vidljiva je i u suvremenom društvu i u samom govoru kod upotrebe pojma i riječi "seljak" koji je izgubio svoje prvobitno tradicionalno značenje. Danas se taj naziv zadržava i asocira na one pojedince koji se bave poljoprivredom ili je upotrebljavan u žargonu kada se govori o stanovnicima sela, najčešće je u pogrdnom, pejorativnom značenju. Prema Šundaliću danas se stanovnike sela sve rjeđe naziva seljacima, a to upućuje na to da se selo sve manje smatra drugačijim od grada, kao i njegovo stanovništvo u odnosu na gradsko. „O seljacima govorimo gotovo isključivo u kontekstu poljoprivrede, a kako se sve manje stanovnika sela bavi poljoprivredom, tako ih sve rjeđe i nazivamo seljacima.“ (Šundalić, 2010:51).

3.3. Deagrarijacija i deruralizacija

U svom radu *Selo kao izbor?* Hodžić selo definira kao „relativno trajno nastanjen prostor manje skupine ljudi koji se bave poljoprivredom“ (Hodžić, 2006:11). Danas ne bi složili sa ovom definicijom s obzirom na to da se desio obrat, gdje dolazi do senilizacije hrvatskih sela⁵ pa zajedno sa selom polako odumire i poljoprivreda kao djelatnost. S dolaskom modernizacije, industrijalizacije te urbanizacije dolazi do procesa deagrarijacije tj. napuštanja poljoprivrede kao primarne djelatnosti i izvora prihoda, a kako se sve manji postotak stanovništva na selu bavi poljoprivredom, dolazi do pojave poljoprivrede kao zanimanja, a ne načina života: „Poljoprivreda je postala zanimanje, a ne način života pripadajući seljačkom društvu.“ (Šundalić, 2010:58). Selo i ruralni prostor tako je prestao biti prostor isključivo seljačkog i agrarnog društva jer dolazi do prelaska stanovnika iz poljoprivrednih djelatnosti u nepoljoprivredne djelatnosti. Velika se većina donedavnih poljoprivrednika i njihovih obitelji tako odlučila za zapošljavanje u nekoj drugoj grani koja nije isključivo vezana za obiteljsko gospodarstvo i poljoprivredu, ponajviše radi ekonomske isplativosti, ali napuštanje poljoprivrede i gospodarstva ne znači nužno i napuštanje sela. Znatno se broj pojedinaca i obitelji tako odlučio ostati živjeti na selu i na svom posjedu bez obzira što im poljoprivreda nije primarni izvor dohotka, pa tako dolazi do odabira sela kao mjesta stanovanja: „U selima su sve prisutniji stanari koji posjeduju kuću s okućnicom, a sve manje onih koji imaju

⁵ Senilizacija sela - ljudi koji ostaju na selima pretežito starije životne dobi i većina ih se ne bavi poljoprivredom (Šundalić, 2010)

kuću sa zemljišnim posjedom na kojemu rade i o čega žive.“ (Šundalić, 2010:82). Vlado Puljiz to naziva polovičnom deagrarijacijom gdje „dolazi do zapošljavanja izvan posjeda, ali ostajanja na njemu.“ (Puljiz, 1970:15), a Hodžić govori o društvenom procesu diferencijacije u suvremenom selu, gdje dolazi do pojave sve većeg broja seoskog stanovništva koji nisu seljaci i pretvaranja seljaka u radnike ili seljake-radnike⁶ (Hodžić, 2006). Deagrarijacija je tako, kao proces modernizacije, snažno utjecala na rekonstruiranje sela i njegove strukture, narušila je njegovu tradiciju u radu i poljoprivredi, ali je isto tako dala prostora za izgradnju njegova novog identiteta i „otvorila kanale komunikacije između sela i grada, pa je seosko stanovništvo, osobito mladi, moglo upoznati prednosti gradsko-urbane civilizacije.“ (Župančić, 2005:622).

Kako tvrdi Milan Župančić „Hrvatska je imala jedan od najbržih agrarnih egzodusa zabilježenih u ekonomskoj povijesti svijeta.“ (Župančić, 2005:622), a to je vidljivo i prema popisima stanovništva iz 1971., 1981. i 1991. i 2001. godine koji pokazuju trend drastičnog smanjivanja poljoprivrednog stanovništva Republike Hrvatske prikazanog u *Tablici 1.* (Državni zavod za statistiku)⁷, a Šundalić zaključuje kako se taj trend može dvoznačno shvatiti: „kao pokazateljem razvoja sekundarnog i tercijarnog sektora, pa time i pokazateljem razvoja i napretka društva, ali i pokazateljem deagrarijacije izazvane teškim uvjetima života od poljoprivrede“ (Šundalić, 2000:379). Iz toga je vidljivo da deagrarijacija i smanjenje poljoprivrednog stanovništva ima svoje pozitivne i negativne učinke. Pozitivni učinci su ti da se s odmakom od poljoprivrede otvara prostor u razvoju industrije i uslužnih djelatnosti, što ujedno doprinosi razvoju društva te povećanju životnog standarda, razvoju sela i njegove infrastrukture. Negativni učinci deagrarijacije očituju se u njenoj destruktivnosti jer je ona izravno povezana s deruralizacijom (preseljenje iz sela u gradove, odnosno ruralni egzodus. (Puljiz, 1970:15) tj. napuštanje sela kao mjesta stanovanja) pa je tako prema popisu stanovnika iz 2001. godine vidljivo da je nestalo ukupno 105 sela i naselja, a prema popisu stanovništva iz 2011. godine taj se broj povećao na 150.

⁶ Pojedinci koji svoj primarni dohodak imaju iz nepoljoprivrednih djelatnosti, ali nisu u potpunosti napustili poljoprivredu tj. poljoprivredom se bave kako bi namirili svoje vlastite potrebe (primjerice za hranom) ili im poljoprivreda služi kao dodatni izvor zarade (primjerice OPG – *Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo*) (Hodžić, 2006)

⁷ DZS – Uvršteni su podaci iz Državnog zavoda za statistiku do 2001. godine jer prema popisu iz 2011. godine nije posebno odvojena stavka "Ukupno poljoprivredno stanovništvo", a službeni rezultati popisa 2021. za vrijeme pisanja ovog diplomskog rada još nisu bili objavljeni

Nadalje, u tri hrvatske županije od kojih je jedna i Koprivničko-križevačka, u koju spada naše Prekodravlje, nije zabilježen ovaj gubitak (Državni zavod za statistiku).

Tablica 1. Poljoprivredno stanovništvo Republike Hrvatske prema popisima 1971., 1981., 1991., 2001.

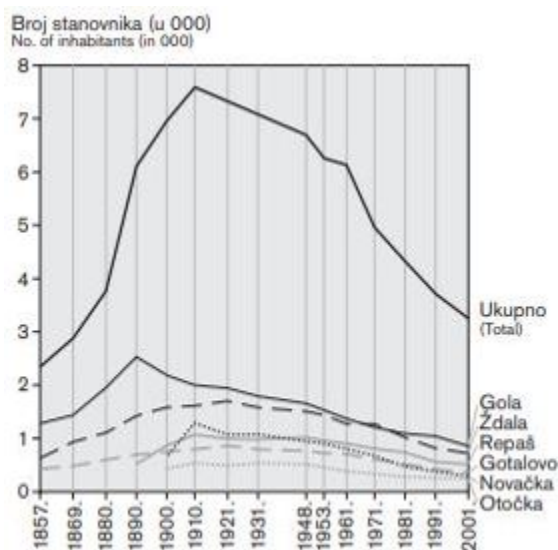
Popisi	Ukupno poljoprivredno stanovništvo	
	Broj	Indeks (1971.-100)
1971.	1,211.999	100,00
1981.	667,696	55,09
1991.	409,647	33,80
2001.	246.089	20,30

Izvor: Popis stanovništva 1991.- Zagreb, DZSRH, 1994., knj. 6 (Dokumentacija 886) u: Šundalić, A. (2000) i Državni zavod za statistiku.

Što se tiče novijih podataka preuzetih sa stranica Ministarstva poljoprivrede i broja poljoprivrednog stanovništva Republike Hrvatske za 2020. godinu, bilo je upisano 170.837 poljoprivrednika čiji bi indeks naspram 1971. godine bio 14,09. (Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u 2020. godini (Zeleno izvješće 2020.)). Iz navedenih podataka vidljivo je da je Hrvatska od 1971. godine do 2020. godine izgubila 85% svog poljoprivrednog stanovništva. No da nije sve tako crno pokazuju podaci Zelenog izvješća iz 2019., 2018. i 2017. godine u usporedbi s 2020. godinom gdje je vidljivo da je brojka poljoprivrednika u Republici Hrvatskoj za 2019. godinu iznosila 170.662, za 2018. godinu ta je brojka bila 167.676, a 2017. godine je u Hrvatskoj bilo 164.459 poljoprivrednika. Iz navedenih je podataka o broju zaposlenih stanovnika u poljoprivrednim djelatnostima vidljivo da proces deagrarizacije u Hrvatskoj traje još i danas, ali prema zadnjem dostupnom izvješću Ministarstva poljoprivrede za 2020. godinu možemo vidjeti lagan porast poljoprivrednog stanovništva za 3,8% u odnosu na 2017. godinu pa bismo mogli zaključiti da se proces deagrarizacije postepeno smanjuje, što nam ujedno daje nadu i vjeru u bolju

budućnost i perspektivu hrvatskih sela i poljoprivrednih djelatnosti (Ministarstvo poljoprivrede, Zeleno izvješće 2017-2020).

Prema podacima za naše Prekodravlje i ono slijedi navedene trendove (modernizacije, industrijalizacije, deagrarizacije) što je vidljivo i po kretanju ukupnog broja stanovnika, gdje se broj stanovnika počinje smanjivati tijekom prve modernizacije i prodorom industrijalizacije u ruralna područja početkom 20. stoljeća, a nakon II. svjetskog rata počinje i značajnije opadati.

Grafikon 1: Kretanje broja stanovnika Prekodravlja i njegovih naselja

Grafikon 1. Kretanje broja stanovnika Prekodravlja i njegovih naselja, preuzeto iz *Prekodravlje – Repaš: Razvoj naselja i stanovništva*

Polovičnu deagrarizaciju o kojoj je govorio Puljiz tako sve više zamjenjuje i potpuna deagrarizacija pa društvenu pokretljivost sve više prati i prostorna pokretljivost jer veliki postotak onih koji napuštaju poljoprivredu i prelaze u nepoljoprivredne sektore, napuštaju i selo kao mjesto stanovanja i odlaze živjeti u veća mjesta i gradove ili se sele u inozemstvo, što se pogotovo odnosi na mlađu populaciju. Ali Puljiz zaključuje da „takva perspektiva egzodusa očigledno nije dugoročna. Nakon usmjerenog i intenzivnog razvoja sigurno će doći do širenja privrednih i neprivrednih kapaciteta u prostore oko gradskih centara pa i udaljenijih sela.“ (Puljiz, 1970:18). Iako na prvi pogled izgleda negativno, redukcija i smanjenje broja poljoprivrednika zapravo je

pozitivna stavka i neizbježna posljedica, kada govorimo o ekonomskom razvoju i razvitku, jer je transfer radne snage iz poljoprivrede uvjet razvoja industrije i ostalih gospodarskih djelatnosti, a s razvojem sekundarnih i tercijarnih djelatnosti dolazi i do razvoja društva u cijelosti te porasta životnog standarda. „Decentralizacija industrije, gradnja manjih pogona, obrta i uslužnih radionica u selu i obližnjim gradovima, te pojava novih djelatnosti izazvale su promjene ukupnog ekonomskog pejzaža sela.“ (Župančić, 2005:622). Navedeno je vidljivo iz proširenja i razvoja uslužnih djelatnosti, obrta i industrije ovog kraja, a za primjer ćemo uzeti tvornicu papira *Eko papir* koju je 2019. godine zadesio požar kada je izgorio jedan od njena dva pogona, ali ubrzo nakon kojeg je otvoren novi pogon, a 2022. godine dovršena je nadogradnja još jednog pogona i nove sale što će omogućiti otvaranje minimalno 60 novih radnih mjesta. U *Eko papiru* je pred kraj 2020. godine bilo zaposleno 143 djelatnika, a otvaranjem novog pogona 2022. godine ta će se brojka povećati na preko 220 radnika što znači povećanje od skoro 40%. (danica.hr; epodravina.hr). Koliko su te brojke bitne govori i činjenica da je broj stanovnika po neslužbenom popisu iz 2021. godine za Općinu Gola i naselje Repaš⁸ sveukupno iznosio 2452 stanovnika (Popis '21). Prema tim podacima, tvornica papira *Eko papir* tako zapošljava skoro 10% od ukupnog stanovništva ovog kraja, a ona nije jedina industrija ovog prostora.

3.4. Mladi na selu

Kako smo maloprije napomenuli, ruralni egzodus označava proces napuštanja sela kao mjesta stanovanja i odlazak stanovništva (najčešće mlađe populacije) što dovodi u disbalans gospodarskog, društvenog i kulturnog razvitka sela i do njegove senilizacije jer u selu najčešće ostaje starija populacija. Ruralni egzodus ne predstavlja samo prostornu migraciju mijenjanja mjesta stanovanja, već i mijenjanje zanimanja i klasnog položaja pa je „prostorna pokretljivost najčešće vezana i za socijalnu pokretljivost“ (Cifrić, 1978:32). Kako poljoprivredu i selo najčešće napušta mlađa, vitalnija i sposobnija radna snaga, u potrazi za većim životnim standardom i boljim

⁸ Za vrijeme pisanja ovog rada i dalje nisu bili dostupni službeni podaci popisa stanovništva iz 2021. godine pa prema neslužbenim podacima Općina Gola (pod koju spadaju naselja Gola, Gotalovo, Novačka, Otočka i Ždala) broji sveukupno 2092 stanovnika u 5 naselja, a naselje Repaš, koje je jedino naselje Prekodravlja koje spada u Općinu Molve, broji 360 stanovnika (Popis '21)

uvjetima života, kao što su šanse za pronalaskom (boljeg) posla, a s time i boljim uvjetima rada, većim mogućnostima obrazovanja, „tako dolazi do devitalizacije sela“ (Puljiz, 2002:377).

Iz gore navedenih razloga možemo i shvatiti da je pitanje mladih na selu istraživački veoma zanimljivo i važno pitanje, ne samo za stanovnike sela i ruralnih prostora već i za cijelo društvo. Slijedom navedenog nije ni čudno da su mladi na selu i glavna pitanja koja za njih vežemo (od obrazovanja, zapošljavanja i ponude radnih mjesta, svakodnevice i provođenja slobodnog vremena, kulture i održavanja tradicije i običaja itd.) bili u fokusu brojnih istraživanja, znanstvenih radova i članaka.

Dva zanimljiva kvantitativna istraživanja, također provedena u svrhu izrade diplomskog rada, govore o aspiracijama i željama mladih za ostankom i životom na selu te donose veoma slične rezultate. Istraživanje *Stavova i mišljenja mladih o prednostima i nedostacima življenja na selu* provedeno je na uzorku od 54 mladih stanovnika u dobi od 18 do 30 godina s područja općine Dubrava u Zagrebačkoj županiji (Stipić, 2018) dok je istraživanje *Stavova visokoobrazovanih mladih ljudi o životu na hrvatskim selima* provedeno na uzorku od 582 ispitanika (studenta) na šest fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Kuzmić, 2020). Specifičnost u oba istraživanja i njihovih rezultata je ta da mladi imaju snažne aspiracije i želje za ostankom i/ili povratkom na selo, ali uz bolje uvjete i mogućnosti zapošljavanja, povećanje kulturnih i zabavnih sadržaja te bolju prometnu povezanost s gradskim središtem. Sukladno tomu, glavne prednosti koje mladi vide kao život na selu su život u prirodnom okruženju, manja onečišćenost i gužve, jača povezanost i bliskost s prijateljima i obitelji, bolji humaniji prostor i mogućnost za stanovanjem nego u gradu, dok su glavni nedostaci života na selu u oba istraživanja bili i odnosili se na manje mogućnosti za školovanjem i danjim profesionalnim usavršavanjem, nedostatak zabavnih i kulturnih sadržaja te veća prometna izoliranost (Stipić, 2018; Kuzmić, 2020).

Valja spomenuti još jedno zanimljivo kvantitativno istraživanje prezentiranog u djelu *Selo kao izbor?* koje se odnosi na društvene strukture i pokretljivosti seoskog stanovništva Hrvatske, a temeljeno je na podacima prikupljeni na uzorku odraslih stanovnika 1996. i 1997. godine gdje ispitano 2202 ispitanika od kojih 907 iz seoskih i 1295 iz gradskih naselja. Rezultati istraživanja upućuju na proces transformacije sela i sposobnost seoskog stanovništva za nove prilagodbe gdje

je ustanovljeno da se suvremeno hrvatsko selo nalazi u fazi rekonstrukcije i da ima vrlo složenu društvenu strukturu. Ono što je osobito važno je saznanje da se mlađe radno aktivno stanovništvo hrvatskog sela po svojoj društvenoj strukturi bitno razlikuje od prethodnih generacija po svom školskom obrazovanju i radnim vještinama s obzirom da poljoprivreda više nije osnovna djelatnost. „To znači da je nepoljoprivredna djelatnost po važnosti za većinu seoskih stanovnika istisnula poljoprivrednu te da se u preferiraju nepoljoprivrednih djelatnosti prepoznaje budući razvoj sela.“ (Hodžić, 2006:80).

Iz svega navedenog vidljivo je da su mladi veoma bitna kategorija kada govorimo o rekonstrukciji i revitalizaciji sela iz razloga što su upravo oni ti koji grade i o kojima ovisi budućnost sela: „Za sama seoska naselja, socijalna struktura njihove najmlađe radno aktivne generacije najveći je resurs kojim ona raspolažu.“ (Hodžić, 2006:8) pa nije ni čudno da su upravo mladi bili fokus brojnih istraživanja i glavna tema brojnih znanstvenih članaka i publikacija koja se odnose na ruralne prostore i sela. Kako poznata izreka kaže "na mladima svijet ostaje", a u našem slučaju slobodno možemo reći "na mladima selo o(p)staje", jer ako selo ne pruža i ne zadovoljava potrebe i uvijete mladih za kvalitetan i bogat život, perspektiva i budućnost sela dovode se u pitanje. Zato slobodno možemo reći da su mladi stup i najvažnija kategorija kada govorimo o budućnosti i perspektivi sela jer je „mlađi dio radno aktivnog kontingenta seoskog kućanstva najveća inovacija u suvremenom hrvatskom selu i njegov najvrjedniji resurs.“ (Hodžić, 2006:80).

4. Metodologija istraživanja

Za potrebe izrade ovog diplomskog rada provedeno je kvalitativno istraživanje, pri čemu je osnovna metoda prikupljanja podataka bio polustrukturirani dubinski intervju. Polustrukturirani intervju jedan je od najčešćih oblika kvalitativnih i etnografskih⁹ istraživanja unutar kojeg protokol tj. hodogram pitanja nije u potpunosti čvrsto određen, dok se teme mijenjaju sukladno dinamici razgovora ili prirodni situacije. Polustrukturirani intervju daje nam "širu sliku" uz čiju pomoć

⁹ Etnografija - „tehnika kvalitativnog istraživanja, koja je karakteristična po tome što provodimo duži vremenski period vremena s ljudima. Mi zaranjamo u njihov svijet, i to nam omogućava da promatramo i razumijemo ono što oni kažu, čine i način na koji to čine.“ (Ipsos, <https://www.ipsos.com/hr-hr/etnografija>)

„želimo dobiti opis života našeg sugovornika, tako da nam objasni značenje događaja ili pojava o kojima se razgovara“ (Potkonjak 2014:71-72). Polustrukturirani dubinski intervjui provodili su se uživo u travnju i svibnju 2022. godine, a uzorak, tj. kazivači su bili muškarci i žene u životnoj dobi od 18 do 65 godina koji žive i rade na području Podravine točnije Prekodravlja pod kojim spadaju već spomenuta mjesta Gola, Gotalovo, Novačka, Otočka, Repaš i Ždala. Uzorak na kojemu je istraživanje primijenjeno bio je namjeri, a gdje se odabirom relevantnih članova iz navedenih lokaliteta, pazilo da je broj sudionika podjednako raspodijeljen po spolu i dobnim skupinama od 18 do 30 godina, od 31 do 45 godina te od 46 do 65 godina. Sudionici istraživanja bili su prikupljeni osobnim odabirom od strane istraživačice, koji zadovoljavaju spomenute uvijete, tako da u istraživanju iz navedenih lokaliteta, sudjeluje podjednak broj mlađih i starijih članova populacije kako bi se promjene životnih stilova i načina života mogle sagledati iz stavova više generacija populacije tj. kako bi imali što detaljniji prikaz i iskustva pojedinaca vezanih za promjene koje su nastale pod utjecajem modernizacije, a koje su imale direktan utjecaj na živote žitelja ovog kraja. Istraživanje je prijavljeno i prihvaćeno od strane oba odsjeka (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju i Odsjek za sociologiju), a odobreno je od strane *Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja* 13. travnja 2022. godine. U istraživanju je ukupno sudjelovalo 9 kazivača s kojima je autorica odradila intervjue po unaprijed osmišljenoj upitnici (protokolu). Kako do sada nije rađeno kvalitativno istraživanje slično ovom, pitanja koja su bila kreirana u upitnici i postavljena sudionicima istraživanja bila su osmišljena od strane autorice istraživanje uz pomoć mentora doc. dr. sc. Tibora Komar i mentorice doc. dr. sc. Tijane Trako Poljak s obzirom na cilj i fokus istraživanja.

Osim odrađenih intervjua te kako bi se dobilo što više informacija i što detaljniji prikaz, autorica istraživanja kreirala je i online anketu otvorenog tipa konstruiranu putem Google alata za obrasce (*Google forms*) u kojoj su sudionici sami davali svoje proširene odgovore na postavljena pitanja. Putem online ankete zabilježeno je dodatnih 12 ispravno ispunjenih anketa tj. na nju je odgovorilo dodatnih 12 sudionika koji su dali proširene odgovore na postavljena pitanja. Online anketa bila je dijeljena i promovirana putem privatne Facebook stranice i mail adrese istraživačice, gdje se također pazilo da sudionici koju su na nju odgovorili, zadovoljavaju sve već gore spomenute uvjete.

Prije početka samog intervjua, sudionicima je bilo uručeno pozivno pismo i informativni pristanak u kojima se sudionicima navodio predmet, svrha i cilj istraživanja te koje su teme polustrukturiranog intervjua. U tom smo djelu sudionicima istraživanja napomenuli kako je sudjelovanje u istraživanju u potpunosti anonimno i dobrovoljno te kako u bilo kojem trenutnu mogu odustati i prekinuti istraživanje ili odbiti odgovoriti na postavljena pitanja. Sudionike smo također upitali za odobrenje zvučnog snimanja intervjua te im je bilo napomenuto da u slučaju citiranja, zadržavaju anonimnost i da se njihov identitet (ili identitet drugih osoba koje navode) neće moći rekonstruirati i iščitati iz navedenog. Audio snimke intervjua bile su snimane uz pomoć diktafona te osobnog mobilnog uređaja voditeljice istraživanja, a te su snimke nakon intervjua bile kopirane, transkribirane i sistematizirane, a potom i obrisane sa samog mobilnog uređaja i diktafona kako bi se osigurala povjerljivost i anonimnost podataka te kako bi se dodatno zaštitio identitet sudionika. Transkripti i sistematizacija intervjua u elektroničkom obliku bili su anonimizirani i čuvani isključivo na osobnom računalu autorice istraživanja, kako se identiteti kazivača ne bi mogli rekonstruirati, što je također bilo napomenuto i samim sudionicima istraživanja prije samog početka intervjua. U informativnom pristanku sudionicima istraživanja je također bilo napomenuto kako će sami anonimizirani transkripti i sistematizacija biti pohranjeni i čuvani i nakon izrade diplomskog rada isključivo na osobnom računalu kazivačice u svrhu izrade eventualnih daljnjih istraživanja, znanstvenih radova, članaka ili publikacija i neće biti upotrebljavani u bilo koje druge svrhe.

Što se tiče online upitnika na samom početku nalazio se uvodni dio u kojima se sudionicima navodio predmet, svrha i cilj istraživanja. U tom je dijelu, isto kao u slučaju intervjua uživo, bilo napomenuto kako je ispunjavanje online upitnika u potpunosti anonimno i da sudionik u bilo kojem trenutnu može odustati ili ne odgovoriti na postavljena pitanja. U ovom smo slučaju anonimnost ispitanika osigurali na način da se nigdje nisu prikupljali njihovi osobni podaci niti su IP adrese bile zabilježene, a dobiveni podaci su analizirani i objedinjeni zajedno s cjelokupnom sistematizacijom. Kako su podaci i u ovom slučaju u potpunosti anonimni, ne mogu se povezati s ispitanicima koji su dali odgovore i sudjelovali u ovom dijelu istraživanja.

Upitnica (protokol) istraživanja sastojao se od središnjih i glavnih pitanja vezanih za temu koja su podijeljena u šest kategorija po kojima će u nastavku rada biti izneseni rezultati istraživanja. Na kraju protokola postavlja se slobodno pitanje sudionicima kao zaključak na temu istraživanja. Kategorije po kojima su pitanja bila podijeljena i konstruirana su: Prednosti i nedostaci života na selu; Promjene vizualnog identiteta i infrastrukture; Običaji i tradicija; Uloge, položaj i obiteljski odnosi pojedinca; Svakodnevice i način provođenja slobodnog vremena i Tehnološke inovacije. Pod kategorijom "Prednosti i nedostaci života na selu" sudionike smo pitali da nam istaknu i opišu, prema vlastitom mišljenju, koje su to prednosti i nedostaci života na selu. Također smo ih upitali da nam istaknu postoje li i ako da, koje su promjene iskusili za vrijeme svojih života. S ovim pitanjima smo započeli kako bi sudionicima istraživanja dali slobodu odgovora te kako ne bi sugerirali potencijalne teme, već da nam kazivači samostalno izlože svoja mišljenja i iskustva, što oni smatraju bitnim u svojim životima, s kojim se problemima suočavaju, kao vide na promjene, na koji način oni percipiraju vlastitu svakodnevicu, itd., a sve s ciljem kako bismo imali predodžbu koje su teme relevantne i bitne pojedincima ovog kraja. Kategorija "Promjene vizualnog identiteta i infrastrukture" odnosila se na pitanja vezana uz promjene vizualnog izgleda sela, kuća, ulica, infrastrukturne promjene i krajobraza. Pod kategorijom "Običaji i tradicija" kazivače smo upitali da nam opišu jesu li se i na koji način promijenili običaji i tradicija, prakticiranje, odnosi i percepcije, jesu li se neki običaji ili tradicije zaboravile i sl. Pod kategorijom "Uloge, položaj i obiteljski odnosi pojedinca" sudionike smo upitali da nam opišu i objasne jesu li se i na koji način promijenili odnosi u obitelji te jesu li se i na koji način promijenile uloge i položaj žena, muškaraca, starih i djece. Kategorija "Svakodnevice i način provođenja slobodnog vremena" odnosila se na iskustva, percepcije i promjene koji su pojedinci doživjeli vezano za provođenje slobodnog vremena, ali i svakodnevice života na selu nekad i danas. Zadnja kategorija bila je "Tehnološke inovacije" gdje smo sudionike upitali da nam iskažu koje su to tehnološke inovacije i promjene koje su se dogodile, u kojim tehnološkim inovacijama oni sudjeluju i na koji način su one promijenile njihov život i život na selu. Za kraj je sudionicima bilo postavljeno slobodno pitanje, tj. upitali smo ih žele li oni nešto prokomentirati, nadodati, ispričati neku anegdotu ili vlastito iskustvo vezano za temu, a da isto nisu spomenuli ranije u intervjuu.

5. Rezultati istraživanja i diskusija

U nastavku rada ćemo prezentirati rezultate kvalitativnog istraživanja provedenog dubinskim polustrukturiranim intervjuima i online upitnikom u travnju i svibnju 2022. godine. Svi odrađeni intervjui transkribirani su i anonimizirani, kako bi se zaštitili identiteti sudionika istraživanja, stoga kako bi se osigurala anonimnost, kazivači i kazivačice čiji će se citati upotrebljavati kod citiranja, neće biti označeni nit se njihov identitet neće moći ni na koji način iščitati. Međutim, kako bi se mogle pratiti priče i iskustva pojedinaca te kako bi mogli lakše uspoređivati stavove, izjave i odnose između kazivačima oni će u radu kod citiranja biti označeni izmišljenim imenom, ali spol i dob će odgovarati izvornom kazivaču kako bi se lakše mogle uočiti promjene, stavovi kazivača i iskustva.

5.1. Prednosti i nedostaci života na selu

Kao i u ranijim istraživanjima koja su se bavila istraživanjem zadovoljstva života ljudi na selu i naši kazivači navode slične ili iste prednosti i nedostatke koje vezuju uz život na selu. Prednosti koje svi naši kazivači navode su vezane uz samu ruralnu sredinu kroz povezanost i život okružen prirodom, zdraviji život, čišći zrak i okoliš te sloboda i mirniji život bez buke prometa i užurbanosti:

„Prednost života na selu je prvenstveno meni miran život. Nema strke, nema hektike, nije depresivno već lijepo, imamo puno više slobode i odlazaka u prirodu.“ (Sandra, 53)

„Prednosti su kretanja, sloboda, miran život uz prirodu, ne razmišljanje o parkiranju negdje. Na selu izađem van i uživam. Za selo ne bi mijenjao nikakav život u gradu jer povremeno živim u gradu i tu mi je puno ljepše. Kad ja izađem van i vidim svoju zelenu travicu, ogradicu, svog pesa vani u dvorištu i unuke koji kada dođu slobodno trče, bez razmišljanja o tome da ih netko ne pogazi ili udari auto. Moje unuke u igri na selu ne sputava ništa.“ (Davor, 57)

„Mir, nema one užurbanosti koja možda postoji u gradu, imamo više vremena. Što se mladih i manjih tiče koliko sam primijetila, na selu još uvijek nema toliko loših utjecaja kao što su nekakva nasilja, droga, alkohol kao u većim mjestima. Naravno da postoje iznimke, mladi se okupe i poneko se napije, ali opet nije to u tolikoj mjeri kao u gradu. Na selu je ipak nekako mirniji život, ljepša druženja. Naše je selo okruženo prirodom, jako je lijepo otići na Dravu i Čambinu, pogotovo mladima, ribolov i tako. Nama starijima je jako lijepo, ja recimo uživam svake nedjelje s unucima otići van negdje u prirodu, ako ne na Dravu onda do šume, do Čambine do Čingi Lingija i onda je to mir Božji i užitek u okolini. Tu nam je sve dostupno, na koju god stranu da idemo, od Ždale prema Molvama i prema Goli svugdje je šuma i okruženi smo lijepom prirodom.“ (Maja, 61)

Također, prednosti su za njih i manji troškovi života, mogućnosti uzgoja vlastite i zdravije hrane potrebne za život:

„Jedna obiteljska košarica u gradu košta cca 4000kn a na selu ta ista košarica košta možda 2000kn jer imamo svoje proizvode.“ (Luka, 42)

„Imaš svoj vrt, od mrkve do peršina, salate i sl. Na selu izađeš u vrt i ubereš što ti treba ili odeš na plac i kupiš ukoliko nemaš. Koliko ja znam ljudi danas i teže tome da jedu hranu koja raste iz zemlje, koja je friška prije svega radi zdravlja. Isto tako tu je i poljoprivreda, meso i mesne prerađevine od životinja koje ti ishraniš je drugačijeg okusa.“ (Jakov, 34)

„Velika prednost je ekološka poljoprivreda odnosno korištenje hrane svojim uzgojem kao npr. povrća, voća, isto tako mesa i ostalih mesnih prerađevina. Ako u ruralnoj sredini živimo i radimo to je još jedna velika prednost jer puno toga možemo sami proizvest i s obzirom na današnje standarde živi se puno bolje i jeftinije.“ (Tanja, 62)

Osim toga, kao prednost života na selu naši kazivači navede veću međusobnu povezanost i kontakt s ljudima, susjedima, poznanicima i obitelji, bliske i prisnije odnose, uzajamnost:

„Selo je kao jedna velika obitelj, gdje god se okreneš imaš obitelj, prijatelje, susjede i sl.“ (Sandra, 53)

„Skoro svatko svakoga poznaje, znamo kakav je tko, znaš na koga možeš računati, znaš tko će ti pomoći, znaš tko će ti uvijek doći pogotovo dok imamo takva druženja kroz udruge, folklor, pjevačke zborove. Znaš na koga možeš računati.“ (Maja, 61)

„Ljudi na selu su međusobno više povezani jedni s drugima, znaš tko je kakav čovjek, tko će ti pomoći i kome treba pomoći ako zatreba jer nemamo svi jednake uvjete za život. Odnosi su po meni puno topliji i prisniji. Ljudi se međusobno poznaju i pozdravljaju na ulici. Naravno ima tu i svađa i tračeva i prepirki kao bilo gdje drugdje, ali mislim da je međuljudska solidarnost jednostavno puno veća baš iz tog razloga jer se radi o maloj sredini gdje se svi više-manje poznajemo i uvijek smo voljni uskočiti i pomoći ako nekome zatreba.“ (Tamara, 32)

Kada govorimo o usporedbi života sela i grada, naši su kazivači u tom pogledu podvojeni. Neki smatraj da je život u gradu ljepši i bolji nego onaj na selu, da gradski život pruža brojne lagodnosti i prednosti koje život na selu ne pruža:

„Ne mogu to nazvati prednosti, meni je uvijek bilo ljepše u gradu ali mi je život na selu bio nametnut. Ja sam se udala na selo i po meni je to stvar navike. Osoba sam koja se navikla na prelazak iz grada u selo, iako mi je u gradu bilo lijepo, ja sam se snašla i na selu. Dodeš i živiš život koji ti je nametnut, a kasnije ga s vremenom i zavoliš. Da je lako nije i to moramo naglasiti odmah od početka. Od same organizacije i samog rada na selu. Lijepo je i kako stariš ti je sve ljepše, ali ti na selu štošta toga fali dok si mlad.“ (Sandra, 53)

„U odnosu na grad mi smo opet diskriminirani, djeca i mladi u gradu imaju puno više mogućnosti u odnosu na selo. Tu na selu nemaš nekih mogućnosti, daleko si i skupo te sve košta i nemaš vremena. Na selu puno toga fali za današnji život.“ (Davor, 57)

Međutim neki od kazivača, među kojima ima onih koji su iskusili i život u gradu i život na selu u nekom periodu svog života, smatraju da kada se sve zbroji, život na selu može dati puno više prednosti, zdraviji i bolji život nego onaj u gradu, a tu su i brojne ekonomske prednosti na razini općine u pogledu sufinanciranja i što kvalitetnijeg života, pogotovo za mlade:

„Ja sam živjela i studirala u gradu, putovala svuda, može se reći da sam ovisna o gradu, ali zaljubljena u selo i za mene vrijedi ona uzrečica „može djevojka iz sela, ali selo iz djevojke nikada". Smatram da se za blagodati i ljepote koje selo pruža da malo "žrtvovati" i da u konačnici život može biti puno kvalitetniji i bolji, pogotovo danas, kada smo toliko tehnološki napredovali.“ (Tamara, 32)

„Povremeno živim i u gradu, ali selo nikad ne bi mijenjao. Život na selu zna biti puno teži, ali ovdje će ti hrana uvijek biti ukusnija i zdravija, zrak je bolji, okružen si prirodom, brineš se o svom vrtu i voćkicama, životinjama pa ti ni ne treba izlet u zoološki ili prirodu, ljudi su puno otvoreniji i druželjubivi.“ (Luka, 42)

„Velike prednosti u ovoj maloj sredini su za mlade obitelji. Trenutno živimo u takvoj općini koja puno toga sufinancira - besplatne jaslice, besplatan vrtić, besplatan gablec u školi, besplatne knjige svake godine za sve učenike od 1 do 8 razreda osnovne škole, besplatan autobus za učenike koji putuju za Koprivnicu. Osim toga, mlade se obitelji sufinanciraju za rođenje djeteta (po 10000 kuna što općina daje), ukoliko grade ili adaptiraju kuću ili kupuju nešto, to opet općina sufinancira. Dosad je bilo 2 tisuće eura da se sufinanciraju mladi. To su trenutno neke ekonomske prednosti.“ (Maja, 61)

U svom radu *Tranzicija i modernizacijske perspektive hrvatskog sela* Župančić navodi brojne prednosti koje nudi selo kao što je manje zagađena sredina i ljepši krajobraz gdje se živi u "krilu prirode", kao i niz ekonomskih prednosti kao što su jeftiniji život i niže stanarine te lakši dolazak do zemljišta za izgradnju kuće ili renovaciju, a intenzivniji su i ugodniji rodbinski, susjedski i prijateljski odnosi, što govori o drugačijoj kvaliteti življenja, pa čak i o alternativno drugačijem životu (Župančić, 2000). Kazivači u našem istraživanju su se složili i potvrdili navedene prednosti života na selu, ali su dodali i brojne druge, tj. prema njihovim iskustvima i opisima dobili smo malo dublju i širu sliku te detaljnije prikaze prednosti života na selu koja oni vide.

Ljudi smo, društvena smo bića, stoga nije ni čudno da su brojna istraživanja pokazala da postoji značajna povezanost zadovoljstva životom na selu i stupnja *osjećaja dosade* gdje nam je

iznimno važno da imamo kvalitetno ispunjeno slobodno vrijeme, ali sadržaji koji su nam najčešće dostupni na selu ne zadovoljavaju te potrebe (Dilić, 1969). Navedeno se poklapa i u našem slučaju gdje kao glavne nedostatke života na selu naši kazivači upravo navode male mogućnosti zabave i nedostatak kulturnih, zabavnih i sportskih aktivnosti i sadržaja te ostalih izvannastavnih aktivnosti:

„Danas djeca nemaju bazen, nemaju edukaciju, sport, ništa, a voziti svaki dan 30 km je vremenski i financijski užasno teško. Na selu ukidaju sve, ne treba pošta, banka i sl. Teško je kad moraš otići u dućan koji je 30% skuplji od dućana u gradu. Bez auta nemreš živjeti jer moraš otići u grad.“ (Davor, 57)

„Mislim da su mane najviše vezane uz mlade i tinejdžere, ta što bez auta ne možeš otići negdje, na razna događanja, aktivnosti, partije, fešte. U gradu u odnosu na selo možeš vidjeti nešto više.“ (Jakov, 34)

„Mladi dosta trpe radi manjka sportskih i kulturnih aktivnosti. Za sve to treba ići u grad; bazen, kino, kazalište, koncerti ili neka druga događanja; pa i što se obrazovanja tiče za srednju školu ili fakultete. Opet tu je prednost što smo mi okruženi stvarno lijepom prirodom pa se lako ode u ribolov, nogomet i sl., a i relativno su nam i Đurđevac i Koprivnica blizu pa čak i Mađarska kako imamo granični prijelaz u Goli, ali kako autobusi skoro pa ni ne voze, a bez automobila ne možeš ništa, to onda često ispada dosta skup sport.“ (Bruna, 26)

Osim toga, ranija su istraživanja već pokazala da je prometna nepovezanost sela, nedostupnost usluga i odvojenost od većih gradskih središta čest razlog nezadovoljstva lokalnog stanovništva. „Kvalitetu života lokalne zajednice određuje razina razvijenosti društvenih, kulturnih i gospodarskih aktivnosti koje pružaju mogućnost lokalnom stanovništvu da zadovolji svoje potrebe.“ (Žutinić i sur. 2008:146). Navedeno se ispostavilo i u našem slučaju gdje je izoliranost jedan od većih nedostataka kada govorimo o životu na selu, pogotovo jer s većom izoliranosti dolaze i ostale poteškoće i nedostaci na vidjelo:

„Naša općina gravitira prema Koprivnici i mi pripadamo tamo. Što god trebamo obaviti, od bolnice, osobne, vozačke, kojekakve dokumente, sve nam je daleko. Što se prijevoza tiče, većinom

svi već imaju aute, ali ima staračkog stanovništva koje ne vozi, te su onda oni na neki način ograničeni s kretanjem jer ni autobus vikendom uopće ne vozi. Ne mogu nikoga posjetiti u bolnici ako ih netko ne odveze jer nema autobusa. Prema Đurđevcu uopće nema niti jedne linije.“ (Maja, 61)

„Dosta mojih poznanika koji žive ili su iskusili život u gradu žele se vratiti na selo ili su se vratili na selo, grad ih jednostavno guši, a imam i poznanike koji su baš iz tog razloga iz grada došli na selo. Ovdje tu je samo problem što smo malo odvojeniji od prvog grada gdje ti treba 30-ak minuta autom, pa ako ga nemaš, što najčešće starija populacija nema, je problem jer autobusi ajmo reći pa ni ne voze. Naravno i dalje je više onih koji su odselili i otišli "trbuhom za kruhom" pogotovo mladih i to predstavlja dosta veliki problem, jako punu ih je otišlo u inozemstvo, ali dosta je i onih koju se odselili iz sela, ali su se preselili malo bliže gradu, pa vjerujem da imamo bolju povezanost s gradom i tu i tamo koji dodatni sadržaj, da bi ljudi bili više zainteresirani ostanku ili dolasku na selo, pogotovo oni koji su iskusili život, ima nešto što te vuče.“ (Tamara, 32)

„Ako je selo udaljenije mana je nabava potrepštine koje su potrebne za jedno domaćinstvo, a kojih nema za nabaviti ovdje u trgovinama na selu (pogotovo starijim ljudima). Prometna nepovezanost sela u kojem živim, udaljenost do Koprivnice 35km, Đurđevac 25km. Zatim obavljanje liječnika, odlazak na kojekakve liječničke kontrole. Pa onda učenici koji žele studirati moraju, s obzirom da nisu povezani s nikakvim prijevozom, stanovati u gradu gdje trebaju plaćati stanarinu. Ja to mogu iz osobnog iskustva reći jer su moja djeca upravo to prošla i to je bilo skupo školovanje.“ (Tanja, 62)

Kako možemo vidjeti iz kazivanja naših ispitanika, kao najveće nedostatke oni navode one koji su povezani sa dokolicom i provođenjem slobodnog vremena kao što su manjak zabavnih, kulturnih i sportskih sadržaja, nedostatak vannastavnih aktivnosti. Osim toga prometna je izoliranost također veliki nedostatak jer ona sa sobom donosi i brojne druge kao što je nezadovoljstvo radi manjeg broja ili nepostojanja određenih javnih ustanova, trgovina, boljih mogućnosti za školovanjem ili zaposlenjem za koje se onda treba zaputiti u grad koji najviše problema stvaraju starijem stanovništvu. Također raseljavanje mladih u obližnja mjesta bliže gradskim središtima, u grad ili inozemstvo zabrinjava naše kazivače.

5.2. Promjene vizualnog identiteta i infrastrukture

Ono što se da pretpostaviti iz kazivanja naših kazivača kada su nam govorili o prednostima i manama je ta da se vizualni identitet sela i infrastrukture znatno promijenio u posljednjih desetljeća. Iz naših kazivanja jasno se vidi da je od sedamdesetih i osamdesetih godina došlo do značajnih promjena, za što je opet zaslužna modernizacija, urbanizacija i pojava masovne potrošačke kulture, a od devedesetih nadalje nastupa pravi bum te se selo mijenja još bržim tempom. „Selo je više promijenilo fizički izgled u 20 godina nego u dva stoljeća.“ (Cifrić, 2003:367). Što se tiče samih promjena u izgledu sela, one su mnogobrojne i vidljive su u izgradnji i poboljšanju infrastrukture, vodovoda, struje i kanalizacije, asfaltiranju cesta i nogostupa, izgradnji dječjih i nogometnih igrališta, sportske dvorane, podizanju spomenika itd., a što je i vidljivo po iskazima naših kazivača:

„Ima tu i dobrih stvari što se tiče infrastrukturnih promjena sela. Modernizacija. Održavanje infrastrukture, od boljih cesta, nogostupa i sl. Ulica u kojoj ja živim je tijekom mog odrastanja ona bila od šodera. Dok sam išao u 3. i 4. razred osnovne škole ulica je asfaltirana i tu je krenula neka promjena. I od tada se stalno nešto radi; tu je plin, voda, sada postoji projekt za kanalizaciju... Bolji uvjeti za život se stalno postavljaju.“ (Jakov, 34)

„Idemo sa vremenom. Općina i županija su uvijek gledale da ne zaostajemo, da vrtić i škola imaju sve ono što imaju i vrtići i škole u gradu, izgradila se sportska dvorana. Na mjestu stare škole sada je novo dječje igralište, asfaltiraju se ceste i nogostupi.“ (Sandra, 53)

„Pozitivne promjene su brojne, imamo gradsku vodu čija je kvaliteta bolja od vode iz bunara. Iako imam svoj bunar, ne moram razmišljati o tome. Imamo, plin u selu i internet. Imamo KUD-ove i sportske udruge, razna financiranja zbog kojih se ljudi ukoliko žele mogu uključiti u razne aktivnosti. Kvaliteta i standard života na selu su bolji. Imamo vrtić za djecu od 1980-e godine, imamo mrtvačnicu koje u moje vrijeme nije bilo i koja je uređena.“ (Davor, 57)

„Infrastruktura napreduje, imamo dobru općinu koja ima dobru rentu i dovoljno financijskih sredstava tako da je, bez obzira što se broj stanovnika smanjuje, proveden gradski

vodovod, provedena je plinifikacija. Ljudi se mogu priključiti, mogu se grijati na plin ili će nastaviti kupovati drva u šumi “ (Maja, 61)

„Promijenio se izgled sela, renovirali su se crkva i farof, stara škola je srušena pa je na tom mjestu izgrađeno dječje igralište. Dignuti su spomenici braniteljima Domovinskog rata, spomenik svetog Alojzija Stepinca, bista Franje Tuđmana ispred farofa. Asfaltirani su i neki poljski putevi.“ (Dino, 24)

Slika 1. Novo dječje igralište u Ždali i crkva

Slika 2. Spomen braniteljima u Ždali

Velike su promjene i u samim izgledima seoskih kuća. Grade se ili nadograđuju veće i modernije kuće, sa svim potrebnim osnovnim instalacijama pa se možemo složiti da „seoska je kuća, posve poprimila gradska obilježja.“ (Hodžić, 2006:94) na što ukazuju i naši kazivači:

„Kada sam ja došla nakon Domovinskog rata bilo je jako puno kuća koje su nisu bile fasadirane, ne znam kako to točno zovu ovdje, bilo je puno kuća "tip jedinke". Jedinica je ona kuća koja ima 1 prozor naprijed. Selo se promijenilo, dosta novih kuća je izgrađeno, modernijih stilova sa fasadama, plastičnom stolarijom itd. što je u ono vrijeme bilo nezamislivo jer plastična fasada u ono vrijeme nije ni postojala. Prozori su više bili drvenih okvira, čak i bez roletna. I mi smo napravili promjene, ova kuća je iz 1976. godine i stalno nešto nadograđujemo, stalno želimo da nam bude ljepše, bolje, ugodnije a usput da je i moderno.“ (Tanja, 62)

„Mi smo nastavili naše stare koji su postavili temelje. Mijenjamo iz razloga što je nešto staro. Nadograđujemo kada nam nečega fali. Prije su bili drveni podovi sada su laminati. Sada više ni laminati ne valjaju našim mladima nego je potrebno podno grijanje, pločice. Više nema drvenih prozora na duplo, nego je potrebna plastika. Prije smo se grijali na peć, na kamine sada žele centralno grijanje. Desile su se ogromne promjene koje našim mladima nisu dovoljne.“ (Sandra, 53)

„Izgled kuća se jako promijenio, postale su puno veće nego prije i modernije, dvorišta su puno uređenija i okućnice, pazi se da se slijede trendovi. Tu je neki spoj modernog i starog, imamo peć na drva jer nam je tako isplativije, ali ugrađeno centralno grijanje. Mi evo i dan danas nismo srušili poljski WC iako ga već godinama nitko ne koristi.“ (Bruna, 26)

„Kuće su puno bolje opremljene, mislim da nema nikakve razlike što se tiče kuhinje, kupaone, boravka. Sve mlade obitelji imaju ugrađene kuhinje, perilice, sušilice to je postalo potpuno isto kao i u gradu, a nekada nije toga bilo.“ (Maja, 61)

Slika 3. Izgradnja novih modernih kuća

Slika 4. Stari napušteni poljski WC

Seoske su kuće danas sve veće i modernije i većina njih se u pravilu ne razlikuje s kućama u gradovima, a osnovna opremljenost je usvojena pa se po svemu izrečenom možemo složiti s navodom: „Kulturni standardi su postavljeni, oni su usvojeni, radi se samo o tome što ih jedni

mogu, a drugi ne mogu (sasvim ili djelomično) dosegnuti.“ (Hodžić, 2006:97). Također, osim pozitivnih promjena u poboljšanju infrastrukture sela i s time podizanja standarda života na selu, vidimo i neke negativne promjene koje su utjecale na živote pojedinaca. Danas, više-manje svako kućanstvo u selu ima barem jedan osobni automobil, jer bez njega ostaje prometno izoliran: „Važno je da ljudi sa sela imaju mogućnost relativno brzo doći do obližnjeg grada gdje se nalaze sve one ustanove koje nemamo na selima.“ (Župančić, 2005), što napominju i naši kazivači:

„Promjene su ogromne. Nekad smo imali autobusnu liniju kao vezu sa gradom koje danas više nema. Danas ne možeš živjeti na selu bez auta i to svog auta. Ne kao obiteljski auto nego svatko svoj. Moraš imati svoj auto ako si zaposlen. Autobusna linije prema Đurđevcu je bila 4 puta dnevno. Prema Koprivnici 4,5 puta dnevno, a sada je možda jednom ili dva puta dnevno samo u pravcu Koprivnice. Ljudi koji nemaju auto su kao bez nogu, izolirani u tom selu.“ (Davor, 57)

Nadalje, iako stanovnici pokušavaju ići u skladu s trendovima, postoje brojne kuće koje su ostale napuštene što narušava vizuru sela, a ukazuje i na smanjenje broja stanovnika seoskih naselja:

„Dosta je napuštenih kuća u ovom kraju, što onda vizualno baš narušava sam izgled sela, puno je novi modernih kuća, a pored njih stare i napuštene. Vjerujem da postoji načina da se i to sredi i malo bolje uredi kako bi nam svima bilo ljepše. Od sela možda jedino u Goli nema napuštenih kuća, ali opet ona je i centar općine pa tu ima i najviše sadržaja i stanovnika.“ (Dino, 24)

„Opet u selu ima jako puno napuštenih kuća koje propadaju, poznato mi je da općinski vijećnici traže od općine pomoć da se na neki način te napuštene kuće zbrinu, da to nije ruglo. Znači krasna lijepa fasada nove kuće gdje je obitelj, a pokraj dvije, tri kuće prazne, napuštene, zapuštene sa nepokošenom travom odnosno cijela džungla. Ide se iz krajnosti u krajnost. Velika je razlika u onom dijelu gdje netko živi i održava i onom dijelu gdje nema ljudi.“ (Maja, 61)

„Izgled sela se definitivno promijenio. 70,80-ih godina se u selu gradilo 8-10 kuća godišnje dok sada 10 kuća godišnje propada. Svaka druga, treća kuća je napuštena, više nitko ne živi u

njima. Danas selo izumire što možemo vidjeti i po broju stanovništva. Nekad nas je bilo oko 500-600 ljudi sa biračkim pravom (od prvih izbora negdje 90-ih) dok je danas ta brojka ispod 400. Manje je djece i ljudi u selu, nema nikakve industrije koja bi recimo zadržala mlade ljude u selu koji se danas nažalost iseljavaju i odlaze u gradove ili inozemstvo. Danas je u selu svaka druga kuća napuštena i neodržavana.“ (Davor, 57)

Slika 5. i Slika 6. Vizura sela i stapanje starih s modernim novim kućama

5.3. Običaji i tradicija

S promjenom i sve modernijim načinom života, vidljive su i brojne promjene u običajima i tradiciji. Dolazi do nestajanja tradicionalnih simbola i običaja, a neki se zadržavaju ili se usvajaju novi, a brojni se i mijenjaju sukladno zahtjevima vremena. „U uvjetima modernizacije seljačku kulturu sve više karakterizira receptivnost, a s tim u vezi selekcija i redukcija.“ (Hodžić, 2006:117). Također, običaji i tradicije koji su povezane s religijom su prošle kroz velike transformacije i promjene, a kako navodi Cifrić: „Religija je omogućavala pojedincu i kolektivu u ruralnom društvu, ne samo vjeru u transcendentalno, sveto, vječni poredak, nego i temeljne vrijednosti regulacije seoskog života.“ (Cifrić, 2003:100). Veliki se broj običaja i tradicije u ovome kraju tako izgubio, neki su ostali ili su se prilagodili modernijem načinu života:

„Mladi odlaze, nema ih. Stari umiru i tradicija nažalost nestaje. Sad sve ovisi o tome koliko smo usadili tih tradicionalnih vrijednosti u našu djecu. Ja skoro imam 60 godina i bitno je koliko sam usadio u svoju djecu tu tradiciju. Oni ju možda budu nastavili, ali sve manje i manje. Tko nije u svoju djecu usadio tu tradiciju, ona je već zaboravljena.“ (Davor, 57)

„Tu se puno toga promijenilo. Onaj tko je tradicionalan taj i zadrži neke tradicije kao npr. oko Uskrsa i Božića. Danas govorimo da nemamo vremena, ali to je samo izlika, nekome tko je stalo, taj će i držati do tradicije i običaja. Ja jesam tradicionalni tip, ukrašavam sve prigodnim dekoracijama, a neko na te običaje gleda kao na dodatni posao. Također, prije je sve bilo skromno i sami ukrasi su se promijenili. Prije su oni bili od prirodnih materijala koje smo mogli naći u okolini ili od krep papira i sličnih jer nije bilo toliko izobilja i dekoracija koje se danas mogu kupiti, selo se sada uređuje kada su razne prigode, a i kuće isto tako.“ (Sandra, 53)

„Prije je bilo puno više druženja nego sada. Ne samo zbog korone, nego i zbog toga što je selo malo i svi su sve znali i družili se, dok danas imamo i TV-e i mobitele, raznorazne opcije razgovora, gledanja putem kamere i slično zbog kojih se ljudi manje družu. Prije smo se mi s kumovima puno više družili, i danas se obilazimo, družimo ali ne u mjeri kakvoj je to i prije bilo. Danas kao da je svatko zaokupljen samim sobom. Prije se odlazilo na zabave, a toga uopće više nema. Valentinovo se organiziralo, maškare su se organizirale. Pa evo ne znam, par godina unazad, imam osjećaj kao da djeca nisu zainteresirana za to. Nemaju interes, ja po djeci u školi vidim ako nešto ne moraju oni neće to napraviti. Dakle, nedostatak motivacije po meni.“ (Tanja, 62)

„Kad smo mi bili manji mi smo se svega znali igrati, družili smo se, izmišljali smo kojekakve igre i sad pokušavamo djeci u školi predočiti neke igre koje smo mi kao djeca igrali. Kada sam ja išla u školu igrali smo se sa pikulama, iskopali smo rupu u zemlji i igrali se, djeca danas ne mogu zamisliti kako smo se mi igrali tada. Igrali smo i gumi-gumi itd.“ (Maja, 61)

„Običaji vezani za razne poslove su se jako promijenili, od žetvenih običaja, od berbe kukuruza, grožđa i ostalih. Sada su na selu kombajni, traktori i drugi raznih strojevi kojih nekada nije bilo i koji su pojednostavili puno seoskih poslova, ali s time su se i izgubili brojni običaji i duženja koja smo za njih vezali. Isto tako bilo je puno više običaja vezanih za religiju kojih danas

više nema ili su ih zamijenili neki drugi, moderniji običaji. Mladi više nisu toliko zainteresirani za neke običaje kao prije.“ (Sandra, 53)

„Ljudi su se najviše promijenili. Ljudi su danas pod elektricitetima, nemaju interesa za ništa. Niti za KUD-ove, nogomet, vatrogasce... Na selu imaš toliko umjetnosti, tradicije pa mi je to stvarno neshvatljivo. Dok sam ja imao 18 godina mene je svašta zanimalo i bio sam izrazito društven, a danas to više nije tako puno mladih se druži unutar svoja 4 zida u igricama i internetu.“ (Jakov, 34)

Dolazi i do promjena u govoru i jezičnom izražavanju. Zanimljivost ovog kraja je da se u selu Ždala dugi niz naraštaja pričao mađarski jezik, koji danas polako izumire:

„Moja braća (1950-tih godišta) su išli u školu kako bi učili hrvatski jezik, oni su privatno pričali mađarski, dok hrvatski jezik nisu znali.“ (Davor, 57)

„Mi smo po tome specifično selo, jedino selo koje u kajkavskom kraju koristi štokavštinu, a pričamo ili mađarski ili standardni hrvatski. Ja ga znam jer su moji roditelji doma uvijek pričali na mađarskom, ali su se nama djeci obraćali na hrvatskom jeziku. Pričati mađarski mi ide teže, ali ga mogu razumjeti. Kad odem u Mađarsku di moram ja se snađem, ali ne mogu reći da pričam mađarski iako ga razumijem. Najveća je greška što su se nama roditelji obraćali samo na hrvatskom jeziku i tu je onda mađarski nestao.“ (Jakov, 34)

„Mađarski se zadržao, ovdje i dalje 50% sela priča mađarski iako moram napomenuti da današnja djeca ne znaju mađarski - ni moji unuci, ni djeca u školi, ni mladi od 20, 30 godina. Kako sam se ja raspitivala o tome, stariji su mi rekli da je Ždala bila dosta izolirana. Do Prvog svjetskog rata ni crkve nije bilo. Ždalčani su gravitirali prema Mađarskoj - išli su tamo u crkvu, na sajmove, tamo su se i brakovi sklapali, bilo je dosta mješovitih brakova. Kako su gravitirali na tu stranu, na stranu Mađarske, tako se i taj jezik zadržavao i generacijski prenosio s koljena na koljeno.“ (Maja, 61)

„Što se tiče običaja imamo kulturno umjetničko društvo koje pokušava održavati još neke običaje. Većina stanovništva govori mađarski jer živimo uz mađarsku granicu, pogotovo stariji. Postoje mađarske pjesme, plesovi koje KUD pokušava održavati.“ (Luka, 42)

Iz navedenih smo kazivanja vidjeli promjene u običajima ovog kraja, a moramo napomenuti da su nam brojni kazivači pričali o specifičnim praksama, običajima i tradiciji vezanih uz svakodnevicu i religiju od kojih su ili brojni zaboravljeni u potpunosti ili su se promijenili, a koje nismo uvrstili u ovaj rad jer nas je prvenstveno zanimala promjena u odnosima prema običajima i tradiciji.

5.4. Uloge, položaj i obiteljski odnosi pojedinca

Možda jedna od najznačajnijih promjena koja je zadesila ruralna područja je raspad tradicionalne obitelji. „Tradicionalna obitelj je u opasnosti, mijenja se i nastaviti će se mijenjati.“ (Giddens, 2005:27). Karakter i način funkcioniranja tradicionalne seoske obitelji se znatno promijenio. Ona je prije svega bila ekonomska jedinica gdje je zajedno živjelo i privređivalo nekoliko generacija, a danas se to drastično reduciralo i to najčešće samo na dvije generacije, roditelje s djecom. „Od nekada velike, homogene i multifunkcionalne društvene grupe, koja je u gotovo simbiotskom odnosu s poljoprivrednim gospodarstvom, seoska se porodica sve više nuklearizira i postaje, slično gradskoj obitelji, pretežno potrošačka grupa.“ (Župančić, 2000:57). Osim toga, nejednakost između muškaraca i žena te uskraćivanje prava djece bili su jedni od glavnih elemenata tradicionalne obitelji. „U tradicionalnoj obitelji djeca su u ekonomskom smislu bila prednost. Nasuprot tome, u zapadnim zemljama danas djeca svojim roditeljima predstavljaju velik financijski teret.“ (Giddens, 2005:71). Danas su se naši stavovi prema obitelji drastično promijenili te razlike u karakteru gradske i seoske obitelji više skoro pa nisu ni vidljive, što se pokazalo i po iskazima naših kazivača:

„Unazad prije 30 godina većinom su djeca ostajala sa roditeljima u istom domaćinstvu. A danas, pa evo i mi kada smo se oženili smo otišli od suprugovih roditelja, sve više mladih žele biti

sami, imati svoju obitelj sami, kako si oni naprave tako će im biti. Očekuju financijsku pomoć roditelja u skladu s mogućnostima i bolje se poštuju sa svojim kada su odvojeni.“ (Sandra, 53)

„Nekada su ti stariji živjeli sa svojom djecom, sa svojim snahama i unucima, bile su velike obitelji. Bilo je normalno da mladi rade i uzdržavaju starije.“ (Luka, 42)

„Prije je također bilo ugovorenih brakova, nažalost. Roditelji bi se sastali i rekli mi imamo dečka, vi imate djevojku te su još gledali tko je koliko imućan i tada nije bilo zaljublivanja ukoliko nisi bio dovoljno imućan. Vladala je ona nemoj tu siroticu, treba ti ova koja će donijeti kravu i zemlju. Također nije bilo razvođenja ukoliko se partneri nisu slagali, žena je morala trpiti, još se znalo govoriti „ako ništa drugo, krevet će vas spojiti“. Bilo je ako hoćeš nećeš, moraš.“ (Maja, 61)

„Kada je moja mama bila mlada žena, zaposlenost je bila slaba i tada je bila osuđena biti kod kuće sa svojom djecom. Moj tata je išao na šumariju raditi, dok je ona sve kućanske poslove obavljala i čekala tatinu plaću. Kada je tata volio popiti plaća je uvijek bila mala te je djeci uvijek nešto falilo za razliku od današnje djece i današnjeg vremena. Moja se mama tada ljutila i srdila, ali ga nije mogla ostaviti i reći “budem te ostavila, idem sa djecom”. Danas je normalno da se ljudi razidu ako se ne trpe, makar imali i desetoro djece. Danas imamo i ustanove koje će se pobrinuti za bebe. Nekada je to bilo nemoguće.“ (Sandra, 53)

Također, bitna karakteristika današnjih modernih seoskih obitelji je sve veća ravnopravnost među muškarcima i ženama. „Uloge po spolu ili dobi mijenjaju se i potpuno nestaju. Njihov nestanak u ruralnoj kulturi povezan je s intenzitetom djelovanja moderne slike svijeta na tradicionalno selo, odnosno modernizacije društva.“ (Cifrić, 2003:102). Žene i muškarci su nekada puno više radili, a podjela uloga bila je striktna, gdje su muškarci privređivali i bili glava kuće, a žene su bile domaćice, vodile brigu o djeci i vrtu, radu u polju, dok su danas te razlike u potpunosti nestale:

„Mislim da čak i jesu. Puno više muškaraca sada radi neke ženske poslove, poslove koji se smatraju ženskim poslovima. Ima puno muškaraca koji recimo doma skuhaju, operu suđe itd. dok je prije to bilo nezamislivo jer je to ženski posao. Muškaraca koji prebrišu podove, usisaju itd.,

dakle to se sve smatralo ženskim poslovima. Također znam par žena koje idu na njivu, siju, oru itd. Ima mladih žena koje idu na posao, a obavlja sve te nekakve muške poslove.“ (Tanja, 62)

„Moramo uzeti u obzir da se nekada prije muškarac stvarno naradio u kući dok danas muškarci ne rade toliko, a nekad prije je žena znala raditi više nego muško.“ (Jakov, 34)

„U selo je došao moderniji način života i suvremeniji muško ženski odnosi. U današnje je vrijeme dosta žena u selu zaposleno, u tvornici Eko papir ne rade samo muški već i puno žena i to u smjena kao i muškarci. Ja vidim po svojim sinovima, i on kuha i stavi veš prati, i čuva djecu dok žena odrađuje nešto drugo ili je na poslu. Nekad je sve to bilo puno više na ženi, ženama je nekad puno teže bilo. Sada je ipak ravnopravnost veća.“ (Maja, 61)

„Žene su većinom bile kućanice koje su bile zadužene za pripremu hrane, čuvanje djece ali i rada u vrtu, polju, i u staji kod krava. Žene su prije puno više radile i imale puno teži život, a muškarci su bili glava kuće, radili u polju, šumariji i prehranjivali obitelj. Većina muškaraca i žena danas imaju svoja zanimanja, poslove u tvornicama, gdje žene danas jednako zarađuju kao i muškarci, što je prije bilo nemoguće, a neki se uz to dodatno bave još i poljoprivredom. Ravnopravnost kao takva je danas u potpunosti vidljiva.“ (Dino, 24)

Jednako kao što je i ravnopravnost spolova promijenila tradicionalne obitelji tako se drastično promijenio odnos prema djeci, njihovom odgoju i pravima. Djeca su nekada imala svoje uloge i sudjelovala su u radu oko kuće ili na polju, dok je danas situacija u potpunosti drugačija:

„Što se tiče samog odgoja moje djece, moja mlađa djeca su u odnosu na moju stariju djecu nekako dosta drugačija. Iako su odgajani na isti način, nisu živjeli u istim uvjetima. Ovih mlađih troje su puno neozbiljniji, više se zezaju s nama roditeljima, kao da smo prijatelji. Stariji su ipak s nama u mama-tata odnosu. Mlađi se nekada stvarno zaletu pa nama roditeljima kažu nešto kao da smo stvarno na istoj razini.“ (Tanja, 62)

„Ja sam kao mali imao obaveza. Kada se radilo sa vršlicom, ja sam onu pljevu grabio na nekakvu plahu, sakupio i nosio tamo gdje treba. Danas dijete od 7 godina ne bi pustio ni blizu

takvog stroja jer se može nešto dogoditi. Ja danas svojeg unuka ne bi pustio takvom stroju. Kao mali morao sam raditi stvari koje danas ne bi nikako dozvolio djeci i unucima. Prije je bila normalna pojava da su djeca morala raditi. Došao bi iz škole van i to ti to sam morao napraviti. Tada nije bilo pogovora hoću ili neću, morao sam. Prije se djecu tuklo, danas udariti dijete ne daj Bože, a nekad smo dobivali batine u školi pa nakon toga od roditelja.“ (Davor, 57)

„Kopat kukuruza sa 8,9 godina po cijeli dan na suncu. Danas ostaviti dijete na suncu cijeli dan dok okopava red kukuruze je nezamislivo. Ja se sjećam kako smo mi znali sjesti jesti u polju i da je ta hrana bila tako dobra i fina, slatka. Sjeli bi se u hladovinu koju bi si sami složili, najčešće od 2-3 bicikla na koja bi stavili nekakve krpe, plahte. Piti iz iste flaše vodu prije nije bio problem. Tada nije bilo škrinja, voda se stavljala u hlad. Svijet se jako promijenio u 30 godina, drastično promijenio.“ (Luka, 42)

„Djeca su se nekad puno više igrala vani i puno je više djece bilo na igralištima. To je opet suvremeni način života, današnju djecu roditelji trebaju tjerati van da nisu više na tabletima, mobitelima, PlayStation-ima i sl. Ta modernizacija je potpuno okupirala i selo. Nekad su sve igre bile vani, na ulicama, oko kuće, dvorišta i djeca su se puno više družila. Puno se više okupljalo pred kućama i igralo različite igre, pjevalo se, družilo se.“ (Maja, 61)

„Odgoj se jako promijenio danas u odnosu na prije. Djeca prije nisu imala prava, dosta toga im se prije nametalo, a danas su djeca toliko napredna. Mlađu ne odgajamo tako da joj namećemo svoje, ti moraš ovo, ti moraš ono. Današnja se djeca usmjeravaju sama na svoj način tako da sami iskuse i loše stvari jer ne bi poslušali roditelje.“ (Sandra, 53)

„Mi smo se kao mali znali igrati po svuda i po ljeti nas nije cijeli dan znalo biti doma, bili smo po šumi, vrtovima, znali smo raditi spačke, ali nije bilo toliko kontrole, gdje si s kim si, danas su djeca pod puno većim nadzorom. Ja bi otišla u štalu i pila mlijeko direkt podojeno iz vimena krave. Danas dosta mladih mama ti ne bi dalo da uđeš u štalu i zaprljaš se.“ (Bruna, 26)

Osim promjena u odnosa prema djeci, odgoju i njihovim ulogama promijenili su se i odnosi prema starima, ponajviše radi smanjivanja broja članova u kućanstvu, gdje se prije obitelj brinula o svojim bakama i djedovima kako su živjeli u istom domaćinstvu:

„U današnje vrijeme situacija je takva da su mladi zaposleni, žive u gradu, kod bake dođu na selo da ju posjete, da joj nešto donesu i to dođu jednom tjedno ili mjesečno, ali to njima starijima nije dovoljno, dobro je to što općina financija gerontodomačice da i one pomažu, one svaki tjedan dolaze dva puta kod pojedinih obitelji pa im počiste, skuhaju i pomognu, ali sada ti starci žive sami i to je ogromna razlika što se obiteljskog života tiče.“ (Maja, 61)

„Smanjila su se i kućanstva pa sada dosta starih žive sami što im dosta otežava život za razliku od prije kada su bile velike obitelji sve pod istim krovom. Stari su se puno više cijenili, a danas se gledaju kao teret. Poslat djeda ili baku u starački dom prije je bilo neshvatljivo jer isti nisu ni postojali ovdje, a danas su domovi prenapučeni i traži se krevet više.“ (Dino, 24)

5.5. Svakodnevnica i način provođenja slobodnog vremena

Kada bismo opisivali današnji način života, sa sigurnošću bismo rekli da se nalazimo i živimo u svijetu rapidnih promjena koje svakodnevno utječu na naš život, gdje se ne radi samo o unošenju tehnoloških inovacija u naše živote već i o brojnim procesima i promjenama koje nekada ne razumijemo: „Živimo u svijetu promjena, koje utječu na gotovo sve ono što činimo. Gura nas se u život, u dobru i zlu, unutar globalnog pokreta koji nitko u potpunosti ne razumije, ali čije učinke svi osjećamo.“ (Giddens, 2005:29). Svakodnevnica se tako na selu drastično promijenila, a jedna od njenih karakteristika je ta da je život prije bio puno skromniji i oskudniji, a danas on sve više sliči gradskom načinu života jer su dostupnosti postale puno veće što je vidljivo i prema pričama naših kazivača:

„Pa ogromne promjene su jednostavno način i brzina života te nedostatak vremena. Sve je u nekoj žurbi, prije su ljudi na selu živjeli puno skromnije, smirenije.“ (Tamara, 32)

„Prije je bilo skromnije, a sada je konkurentski mentalitet, ukoliko nešto ima susjed to moram imati i ja. Nekako kao da ljudi teže da imaju sve i tako djeci pružaju puno više nego što smo mi prije mogli iako smo se zaista trudili što više i bolje. Danas je sve to puno raskošnije, puno je više igračaka, slatkiša, brda toga što im se kupuje. Promijenio se i način odijevanja itd. Danas se puno više kupuje odjeće i obuće nego prije. Moja mlađa djeca su često nasljeđivala robu od starije no tada se kupovala malo kvalitetnija odjeća i obuća koja se mogla nositi nakon što se više puta oprala. Sada većinom djeca ne nose robu naslijeđenu od starije braće ili sestara. Danas je jako puno dućana otvoreno i otvaraju se i dalje novi dućani. Prije ih nije toliko bilo. Što se tiče prehrane, danas se kuha puno jela koja su nama nepoznata, a prije su se kuhala tradicionalna jela. Danas imamo kulinarske emisije na TV-u, 24 sata dostupne recepte i namirnice iz cijelog svijeta.“ (Tanja, 62)

„To se nije drastično već sa vremenom koje nosi svoje mijenjalo. Platežna moć se s vremenom mijenjala, ljudi su se počeli zapošljavati van poljoprivrede i pratili trendove. Na taj način se sve moderniziralo iz godine u godinu. Nekada nisu bile jaslice u crkvi, a sada preko televizora gledaš kako je tamo u Vatikanu i pratiš te promjene jer i ti to želiš. Promijenilo se sve, od traktora, motornih pila, samog piljenja i izrađivanja drva nekad i danas. Svako vrijeme nosi svoje, nekad smo na prikolicu natovarili dugačka stabla i grane koje smo nosili doma, dok bi danas u šumi pilili drva samo na metar.“ (Sandra, 53)

„Što se tiče dućana danas, možeš plaćati karticama, a nekada su ljudi mijenjali robu za robu. Prije u dućanima nije bilo svega što danas ima. Prije si morao imati vezu za kavu, brašno... Danas nema čega nema, ako imaš novaca možeš imati svega što poželiš.“ (Davor, 57)

U suvremenom se selu, kako napominje Hodžić „obnavlja nepoljoprivredna proizvodnja: industrija i druge nepoljoprivredne djelatnosti (usluge i sl.). Poljoprivredna se proizvodnja iz temelja modernizira, povećavajući produktivnost i smanjujući broj poljoprivrednika.“ (Hodžić, 2006:55). Koliko su modernizacijski procesi, pogotovo deruralizacija, industrijalizacija i urbanizacija, imali na promjene načina i strukture života ljudi na selu vidljivo je iz sljedećih citata koji jasno opisuju promjene i utjecaj koje su procesi modernizacije imali na stanovništvo Prekodravlja:

„Smatram da danas nema velikih razlika između sela i grada jer se sve danas modernizirano i sve ovisi o tome kako si tko danas posloži svoje gospodarstvo. Mi smo mali ljudi (u odnosu na velike farmere), starija populacija te se ne bavimo s nečim velikim. Radimo onoliko koliko je potrebno, ne ludujemo za tim da napravimo čim više za našu djecu. Takav mentalitet je s vremenom ostao u prošlosti, danas ne treba za djecu raditi i stvarati jer bi djeca taj posao ostavila. Ako su se djeca školovala ona neće ostati na selu, u selu će ostati samo veliki poljoprivrednici. U selu će ostati oni ljudi koji su mladi i zaposleni, kao u npr. mladi koji rade u Eko papiru. Ovdje u selu ima poljoprivrednika koliko hoćeš ali se puno njih masovno riješilo životinja, ne hrane bikove, krave već idu na posao i samo se bave žitaricama i svojim vrtom. Ti poljoprivrednici su si olakšali život što npr. njihov deda, da je živ, ne bi mogao shvatiti da se tako da živjeti. A tako se danas da živjeti! Odradiš 8 sati, dođeš doma i radiš sezonski jer preko zime nemaš posla kojeg imaš u proljetnom i jesenskom razdoblju. Sve se to danas da naštelati tako da je mladima danas na selu puno lakše nego nekad. Mehanizacija i interesi su drugačiji, mladi odlaze na more isto kao i ljudi iz grada. Nekad je bilo nepojmljivo sa sela ići na more, a danas ljudi sa sela uzmu godišnji, pakupe svoju djecu i odu na more na tjedan dana.“ (Sandra, 53)

„Život na selu je postao puno lakši, neke su kuće bolje opremljene i modernije nego mnogi stanovi u gradu, voze se dobri auti i sve manje i manje ljudi se bavi poljoprivredom, mladi pogotovo. Tu i tamo su ostali još ovi srednji i veći poljoprivrednici, a sve se ovo ostalo većinom uzgaja da imaš za sebe doma ili eventualno ako želiš nešto prodati sa strane, sezonski i tako a onda radiš normalan osmosatni posao u gradu ili ovdje u okolici.“ (Luka, 42)

„Sva sreća da ovdje imamo šumariju i ove veće industrije od *Eko papira* i *Fugaplasta* koji zapošljavaju dosta mladih, a i starijih, jer da ih nema, mislim da bi situacija bila puno drugačija, a možda ne bi ni vodili ovaj razgovor, tko zna.“ (Tamara, 32)

„Nekad je svaka kuća u selu imala par kravica, generacija moga djeda kojega se ja sjećam. Meni je jako velika promjena da se selo počinje sve manje baviti sa stočarstvom, peradarstvom i ratarstvom. Što se tiče ratarstva, ljudi daju u najam svoju zemlju (svako kućanstvo ima po 5, 6, 10 rali zemlje) od čega žive dvojica ili trojica gazdi dok su nekad stotine kućanstva živjele od toga.“ (Jakov, 34)

Iz navedenih citata jasno se vidi da danas ljudi na selu žive ukorak s vremenom, možda sve više i brže nego ikad prije, a gdje se jasno vide prednosti razvitka industrije što dovodi do ostajanja određenog broja mladih na selu i povećanja životnog standarda, gdje se poljoprivredom bave samo veći poljoprivrednici ili pojedinci uzgajaju sirovine za svoje potrebe ("seljaci-radnici"), poljoprivreda koja ujedno postaje zanimanje, a ne stil života kao nekad, gdje se vidi da je danas život na selu po stilu sve sličniji gradu, a koji bi našim bakama i djedovima bio nezamisliv. Nadalje, iako su danas uvjeti za život na selu puno bolji nego prije te se povećao životni standard, za one koji se žele baviti poljoprivredom kao primarnim izvorom dohotka, zahtjevi su postali puno veći, ona više nije način života, kada su prije ljudi od nekoliko domaćih životinja i manjeg broja zemlje mogli prehraniti obitelj i živjeti, već je postala zanimanje, a s time, sami uvjeti i težina rada su se povećali:

„Kod nas piletina ne dolazi sa polica. Ja svoje piceke ishranim i moja djeca u gradu jedu domaće piceke, ali ne može se više živjeti od 2,3 ili 5 krava, od 5 ili 10 rali zemlje. Danas moraš imati 100 rali. Nekad su ljudi mogli živjeti od toga, ja se sjećam svojih koji su nezaposleni živjeli od 5 krava i par svinja te mene odškolovali. Danas je to nemoguće, danas su potrebni ogromni strojevi, velike količine, što životinja, a što zemlje i sl., ako se želiš baviti poljoprivredom, ako ne, uzgajaš koliko ti je potrebno za svoje potrebe i radiš normalni posao kao bilo koja druga osoba u gradu.“ (Davor, 57)

„Danas su tu OPG-ovi, za koje ja smatram da su više firme nego seljak kao nekad koji ima svoje proizvode od piceka do jajca i sl. Ljudi koji danas imaju i vode farme zapravo vode biznis (kak' bi se na zapadu reklo). Danas ne možeš imati malo već moraš imati puno. Ti ljudi možda isto kupuju jaja i meso i tko zna šta, jer oni samo rade kako bi plasirali gotov proizvod; oni nemaju jajca, 5 kravica i od njih mlijeko, jogurt... Oni vjerojatno kupuju jogurt i sir u dućanu. Ljudi ne žive od svog rada jer ga prodaju. Danas se sve mora prodati da bi mogao živjeti, školovati djecu i sl.“ (Jakov, 34)

Također, drastično se promijenio i način provođenja slobodnog vremena gdje su naši kazivači potvrdili da je život na selu bio puno bogatiji, više se vremena provodilo u prirodi i na

ulici te da je bilo više međusobnog druženja, a danas se taj aspekt reducira i individualizira, a standard i kultura u načinu provođenja slobodnog vremena između sela i grada se smanjuje:

„Ja sam takva osoba da volim društvo, učlanila sam se u Aktiv žena i u ono vrijeme su mi se jako sviđale zabave, te seoske zabave u ono vrijeme su bile veoma aktualne ovdje. Bilo je puno aktivnih društava, osim Aktiva žena i nogometaši, vatrogasci, ribiči i mladi svatko je imao određeni dan, datum ili blagdan zabavu, jedva smo čekali kad će biti te zabave jer su na tim zabavama bili svi od sedam do sedamdeset godina, na njima su svi prisustvovali. Bio je dobar život, a onda devedesetih i poslije devedesetih zabave su bile sve lošije, sanitarne su bile obavezne, prijava javnog skupa, prijava na policiji, autorska prava i sve je to skupa bilo teže organizirati uz velike financijske izdatke. Mladi su počeli izlaziti u disko klubove i noćne barove, a ne ići na seoske zabave i devedesetih su zabave zamrle, bilo ih je još i kasnije, ali evo unazad zadnjih par godina su skoro pa i nestale.“ (Maja, 61)

„Potpuno drugačije živimo. Mobiteli su nas okupirali. Skoro svo svoje slobodno vrijeme provodimo na mobitelu, uz TV ili laptop. Nekada toga nije bilo. Puno se više vremena provodilo na ulici, livadi i u društvenim igrama. Promijenio se način na koji provodimo slobodno vrijeme, ali ne mislim da se manje družimo već da se družimo na drugačije načine, sve je to nekako postalo sličnije gradskom načinu života pa i izlazimo u grad na zabave, u kina, restorane i ostale aktivnosti.“ (Bruna, 26)

„Neke promjene u društvu. Ja više ljude koji su 1990e i 2000e godišta ne vidim vani kako se družu. Mladi ljudi postoje ali ih nigdje ne vidiš, vjerojatno više doma na internetu, igraju igrice i sl.“ (Jakov, 34)

„Više sam vremena provodio sa djecom nego danas. Ja sam svoje slobodno vrijeme uvijek iskoristio na rad, i prije i danas. Život mi je više-manje isti, ali mijenjaju se stavovi nekada i danas. Danas se moraš najaviti ako nekome ideš, prije toga nije bilo. Išao si kad i kome si htio.“ (Davor, 57)

„Kako se prije skromnije živjelo, puno smo više slobodnog vremena provodili vani u igri i ljeti i zimi, a danas je to postalo sve rjeđe i rjeđe. Doduše danas više ni nema uvjeta jer zime recimo više nisu hladne k'o prije. Nekad kada bi napao snijeg sanjkali bi smo se na granici ili vukli sa saonicama, igrali hokej, ljeti nas nije ni bilo doma već smo bili svuda po selu, u šumi, na jezeru. Ima toga i danas, ali je puno rjeđe. Zabavljamo se na neke druge načine, idemo u kafić na kavu i druženja, u grad u izlaske ili na bazene, klizanje, kina itd.“ (Tamara, 32)

5.6. Tehnološke inovacije

Prema istraživanju koje je provedeno u Slavoniji i Baranji vezano za informatizaciju ruralnih prostora 2010. godine autori zaključuju: „Iako su ispitanici znatno obrazovaniji od svojih roditelja, oni nisu skloni internetu i novim informacijsko komunikacijskim tehnologijama.“ (Šundalić, Mesarić i Pavić, 2010:58). Danas, samo desetljeće nakon, imamo kompletno drugačiju sliku. Naša se svakodnevica radi modernizacije i napretka tehnologije znatno promijenila i to u tako kratkom periodu, gdje bi nam život bez svakodnevnog korištenja interneta i novih komunikacijskih tehnologija bio nezamisliv. Ova je promjena vidljiva i u kazivanjima sudionika našeg istraživanja, bez obzira pripadaju li oni mlađoj ili starijoj generaciji, današnji način i stil života bio bi u potpunosti nezamisliv bez svakodnevnog korištenja interneta, pametnih uređaja i novih sredstva komunikacije. Tehnološke inovacije mijenjaju naše živote iz dana u dan i sve bržim tempom. Prije su tehnološke inovacije i promijene tekle kroz nekoliko generacija, a danas su promjene vidljive u samo jednoj generaciji i nastaviti će se ubrzavati. Koliko su promjene rapidne i brze te koliko su rekonstruirale naše živote vidljivo je iz sljedećih kazivanja:

„Ja još nemam ni 30 godina, a sjećam se kada bi kao mala tek pred kraj osnovne škole dobila prvi kompjuter. On je zauzimao pola radnog stola, zapravo ako si imao njega na stolu skoro ništa drugo ti nije ni stalo i morao si micati tipkovnicu kada bi recimo išao pisao zadaću, a kako onda još nije bilo Wi-Fi-ja, vukla sam kabel preko cijele sobe kroz dnevni boravak kako bi došla do utičnice i isključila telefon i upalila Internet jer nisi mogao u isto vrijeme imati spojen i kućni telefon i Internet, koji je tada bio užasno spor. Glazbu smo slušali na *Walkman*-ima, prvo preko kazeta pa zatim preko CD-a, a filmove smo gledali preko VHS kazeta koje smo si međusobno

posuđivali i koje su se mazile i pazile, a znao si i jedan crtić pogledati i preko 5 puta. Kada je netko imao *Nintendo* ili *Tomagotchi* preko kojih smo igrali igrice koje su bile pikselaste u onom sivo zelenom ekranu bio bi glavna faca u selu. Danas je to nepojmljivo, koliko se rapidno promijenio naš svijet u samo nekoliko godina je nezamislivo, da djeci u osnovnoj školi pokažeš neke od tih stvari mislili bi da je to nešto što su koristili naši bake i djedovi, pa evo ni kućne telefone danas nitko osim starijih generacija, naših baka i djedova, nit ne koristi više. Danas pak ako iz kuće izađeš bez telefona to je gore nego da si otišao bez novaca ili ključeva, osjećaš se izgubljeno.“ (Bruna, 26)

„Još i za vrijeme nakon Domovinskog rata nije bilo telefona, odlazili smo na poštu. To je bio onaj tip telefoniranja kada je poštarica nazvala broj koji smo joj dali, i spojila nas kako bi mi mogli razgovarati. Sada kada svatko ima svoj mobitel to je nezamislivo. Koristimo jedino ovaj fiksni zbog ne znam, MAX tv-a ili takvih stvari.“ (Tanja, 62)

„Prije nismo imali telefone, dobili smo ga jako kasno negdje 1980-ih godina i tada smo morali svaki dan bježati na poštu telefonirati što je bilo užasno teško. Danas je to puno bolje, imaš Internet, mobitel i u nekakvoj si vezi sa cijelim svijetom. Imaš Google i sve znaš, ne trebaš biti posebno pametan da saznaš sve kaj ti treba u životu. Promjene u nazad 40 godina su ogromne. 1970-ih godina nisi imao telefon, televizor, 1980-ih si imao fiksni telefon. 1990-ih je došao mobitel... “ (Davor, 57)

„Ja sam ta generacija koja je doživjela recimo CARNet - prvi Internet koji mladi danas ne bi mogli shvatiti zbog njegove sporosti. Ja bi sa jednim prijateljem/susjedom došao i puštao od *The Rolling Stones*-a *Anybody Seen My Baby*. On bi ujutro oko 9 ujutro pokrenuo skidati tu pjesmu i to bi se skidalo do 16 sati popodne. Poslije se brzina interneta ubrzala.“ (Jakov, 34)

„Što se tiče mog radnog mjesta mi smo u ponedjeljak po prvi puta imali online nastavu zbog pandemije Corona virusa. Tijekom mog studiranja, online nastava bilo je samo pojam o kojem smo mi slušali na predavanjima da bi mi taj pojam zaživjeli, prvo putem Facebook Messenger-a jer su roditelji učenika samo to imali. Sada smo već na Teams-u te putem kamere i videozapisa obavljamo nastavu. U ponedjeljak smo dobili televizore koji se priključe na laptop na koji je spojen USB stick sa materijalima za nastavu ukoliko ih nemam na laptopu, koji nam omogućuju bolju,

zanimljiviju nastavu. Prije nismo mogli ni zamisliti da ćemo dobivati takve stvari za rad u školi, a sada sve učionice imaju te televizore. Ploča, krede i flomasteri su otišli u prošlost, pa čak i dnevници jer sada imamo e-dnevnikе, a što je samo prije par godina bilo nepojmljivo.“ (Tanja, 62)

„Mobiteli, Internet. To je prije samo 20 godina nepojmljivo bilo svima nama. Autа i svega ostalog je bilo i prije, manje ali bilo je. Internet je jako veliki *boom*. Evo i sama riječ *boom* je promjena, jezična promjena. Da mi je netko prije rata rekao ćemo imati interneta ne bi mu vjerovao.“ (Davor, 57)

Pojava interneta i novih komunikacijski oblika uz pomoć pametnih uređaja i telefona donijela je brojne prednosti, ubrzala je načine života, ali je i s jedne strane skratila vrijeme pošto za brojne stvari koje su se trebale obaviti osobnim putem, danas možemo virtualnim putem ili uz pomoć telefona. Ono što je prije oduzimalo puno više vremena, danas se odradi u neizmјerno kraćem vremenskom periodu:

„Za mnogo toga danas samo upališ Internet, bilo na mobitelu ili kompjuteru, prolistaš što želiš i samo u par klikova pročitaš sadržaj koji te volja, kupiš pretplatu za XY stvar, naručiš što te volja, ako ne valja vratiš, zapravo imaš i previše izbora. Mislim da je to danas velika prednost bez obzira gdje jesi. Danas je nama potpuno normalno vidjeti GLS ili bilo koju drugu dostavnu službu svakodneвно kako dolazi u selo, to je danas normalna stvar, a nekada to nije ni postojalo. Puno je tih novih modernih stvari koje su došle u naše živote.“ (Luka, 42)

„Neke stvari ti ostanu od naših starih, nešto na novi način pokupiš/naučiš ako te zanima, ali ja mislim da je ovo današnje razdoblje lakše u odnosu na nekad, tj. prije. Nekad si morao ići u grad liječniku dogovoriti termin, a danas samo nazoveš i dogovoriš telefonskim putem te si na taj način ušparao taj put. Nekad se išlo s biciklima jer nismo imali prijevoza. Također, danas imaš savjetovališta za mlade mame i malu djecu u svakoj općini, pedijatricu. Nekad toga nije bilo. Danas je sve nekako užurbano i meni je to dobro. Danas možeš nazvati svaku instituciju ako trebaš pomoć. Nekad si za sve morao ići osobno, stajati u redu i čekati.“ (Sandra, 53)

„Ja, kao nositelj OPG-a, mogu puno više važnih informacija pronaći putem interneta na stranicama Ministarstva poljoprivrede i okoliša. Informacije poput mjera koje nudi ministarstvo. Mjere koje mi OPG-ovci moramo znati i biti upućeni poput markiranja stoke, poticaja na zemljišta, plaćanja istog, zatim informacije o kulturama za sijanje, sjemenju i njihovoj kvaliteti itd. Kupovina novih ili rabljenih strojeva za mehanizaciju putem Njuškala, Facebook-a i ostalih je isto tako promjena. Prije se odlazilo kod nekoga pogledati ili kupiti stroj ili preko radija Đurđevca ili Koprivnice koji oglašavaju proizvode za kupnju ili potražnju što i danas postoji. Danas ti isto možeš poslušati to na radiju, ali možeš brže i sam doći do tih informacija kada god želiš.“ (Tanja, 62)

Dolaskom tehnike, koja osim što mijenja ciljeve proizvodnje, mijenja i odnose među ljudima u seoskim naseljima: nestaje kolektivnog rada, pa i niz prigodnih lokalnih običaja i rituala, pjesama i pošalica, socijalne kontrole, općenito međusobne (susjedske) pomoći. (Cifrić, 2003). Razvoj tehnologije i interneta, pojava pametnih uređaja od televizije i mobitela promijenila je i odnose i individualizirala živote pojedinaca. Te promjene jasno se mogu uočiti i u pogledu nestajanja priča i pošalica čija uloga prije nije bila samo u zabavne svrhe da se animiraju djeca i mladi, već su bila i edukativnog karaktera i sastavni dio učenja i prenošenja vrijednosti, što je danas zamijenjeno tehnologijom i učenjem kroz brojne virtualne priče i animirane filmove:

„Sjećam se tih nekakvih priča od strane starijih ljudi, koji su nam prepričavali što su oni doživljavali tokom svog života. Naravno priče su bile prikladne za moje godine. Tada nije bilo pjesmica i priča za laku noć nego tih priča starijih ljudi. Ja ih se nekih još sad, dan danas sjećam i koje su mi baš ostale u sjećanju. Neke su bile i izmišljene, tada je možda bila jedna knjiga koja je prošla tko zna koliko ruku. Danas će vjerojatno moja djeca pogledati film, a prije je to bilo drugačije. Dok ti netko prenese tako neku priču, tog se sjećaš dugo dugo.“ (Jakov, 34)

„Meni su moji baka i deda, najviše deda nekako, pričali svakojake priče za laku noć ili kako bi te nešto naučili ili objasnili, a danas je to sve rjeđe. Deda bi nas odvuкао u štalu, pila bi direkt friško podojeno mlijeko iz krave, deda bi uvijek ispričao nešto poučno. Djeca danas takve stvari slušaju iz filmova i crtića.“ (Bruna, 26)

„Ja sam s dedom svaku večer išao po mlijeko u štalu. Deda bi meni složio lijepo mjesto od slame nasuprot krava i onda bi on znao sjesti pokraj mene i pričati mi svakakve dječje priče. Te izmišljene priče prilagođavao bi sa prigodama, blagdanima i to je bilo nešto što nigdje drugdje nisam imao prilike čuti i zbog toga su te priče meni bile posebne. Ja i sad osjećam taj miris friškog sijena i tih kravica.“ (Jakov, 34)

Tehnologija, pojava interneta i novih načina komunikacije, pametnih uređaja itd. je, kako smo vidjeli iz priča naših kazivača, dubinski promijenila i rekonstruirala živote ljudi na selu i to veoma rapidno i brzo. Modernizacija i urbanizacija su imale velikih utjecaja na promjene načina života pojedinaca u ruralnim područjima. Od rada, međusobnih odnosa, položaja i uloga, svakodnevice i provođenja slobodnog vremena. Velike su se promjene desile u samo zadnjih 20 godina. Od toga da za telefonski poziv moraš odlaziti na poštu do toga da se danas ne možemo odvojiti od svojih pametnih telefona ili do toga da danas djeca u školi uče preko interneta i televizora, a naši bake i djedovi su u svoje doba još pisali na ploči s kredom jer nisu imali bilježnice. Promjene koje su zadesile selo u 21. stoljeću su kompletno promijenile njegov način života i nastavit će ih mijenjati i dalje.

6. Zaključak

Svijet u kojem živimo neprestano se mijenja iz dana u dan, globalni procesi utječu na naše živote, a modernizacija i modernizacijski procesi prodiru u njih sve dublje i rekonstruiraju ih iz temelja. Život i način života kakav imamo danas, samo je prije nekoliko generacija bilo nezamislivo, a promjene u stilovima života desile su se rapidnom brzinom. Iz tih je razloga cilj našeg istraživanja bio utvrditi i analizirati na koje je sve načine i kako modernizacija, razvoj tehnologije i pojava novih medija te načina komunikacije promijenila i utjecala na život i životne stilove stanovnika ruralnih područja u 21. stoljeću s naglaskom na Prekodravlje. Istraživanje je provedeno kvalitativnom metodom polustrukturiranog intervjua sa stanovnicima Prekodravlja, a bilo je usmjereno na iskustva, sjećanja, interpretacije i prakse svakodnevnog života pojedinaca koji žive na ovim prostorima. Ruralne sredine i sela promijenila su svoj vizualni identitet, tradicionalne strukture i načine života u posljednjih nekoliko desetljeća te se sve više približavaju gradskom

načinu života. „Slika svijeta i društveni ideali unosi se u tradicionalnu i moderniziranu ruralnu kulturu iz drugog svijeta putem modernizacije“ (Cifrić, 2003:98) i na taj način kompletno mijenjaju ruralni identitet koji nam je do sada bio poznat. „Ona djeluje dvojako: s jedne strane razara tradicionalne strukture i elemente njihova identiteta, a s druge strane, oblikuje nove strukture kao elemente novog identiteta.“ (Cifrić, 2003:449).

Rezultati našeg istraživanja potvrdili su brojne, do sada već poznate teorije vezane za modernizaciju ruralnih sredina, ali jednako tako dali su nam dubinski prikaz u načine života ljudi u ruralnim područjima i na koji je način modernizacija direktno utjecala na živote stanovnika Prekodravlja. Kao i u brojnim kvantitativnim istraživanjima koja su rađena prije, naši kazivači navode i objašnjavaju brojne prednosti i nedostatke života na selu. Ono što selo odvaja od grada je upravo njegova bliskost i odnos s prirodom, gdje pojedinci svakodnevno uživaju u ljepotama prirode koja ih okružuje. Kao njegove najveće prednosti oni tako navode miran i slobodniji život u blizini prirode, bez buke i užurbanosti gradskog načina života, veću međuljudsku povezanost, kao i mogućnosti za kvalitetnijim i ekonomski isplativijim načinom života. Ipak, njegove mane dosta narušavaju njegovu idiličnu sliku. Mladi su bitna kategorija kada govorimo o budućnosti društva, pa tako i ruralnih sredina, jer upravo o njima ovisi opstanak sela, što je vidljivo i prema našem istraživanju. Upravo nedostatak kulturnih, sportskih i zabavnih sadržaja, koji je onda direktno povezan s prostornom izoliranosti i udaljenosti od većih gradskih središta, u našem slučaju Koprivnice i Đurđevca, predstavlja veliki nedostatak koji uočavaju svi nađi kazivači. Nezadovoljstvo mladih načinom života u tom slučaju dovodi do raseljavanja stanovništva iz ruralnih središta u gradska pa je tako i ovaj kraj doživio taj proces, ali bez obzira na sveopće prisutan trend smanjenja stanovnika sela, naši kazivači pokazuju veliki interes za ostankom na selu, a veliku ulogu u tome igraju rastuće industrije u ovom kraju koje tako mladima otvaraju bolje mogućnosti za zaposlenjem, a s time povećavaju kvalitetu života. Deruralizacija i urbanizacija kompletno su promijenile načine života Prekodravlja što je vidljivo po smanjenju broja poljoprivrednika i odmaku od poljoprivrede kao izvoru primarnog dohotka, gdje ostaje samo manji broj određenih pojedinaca i obitelji kojima je ona i dalje primarni izvor prihoda, dok većina stanovništva uzgaja i proizvodi sezonski i onoliko koliko im je dovoljno za svoje potrebe. Upravo je taj odmah od poljoprivrede i promjena u strukturi rada seoskog stanovništva uvjetovao povećanju standarda i same kvalitete života, gdje su mladi i ostali žitelji ovog kraja, danas u većini

slučajeva zaposleni u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima. Tako način života ovog kraja sve više izgleda načinu života ljudi u gradovima, gdje seosko gospodarstvo i imanje više nije ekonomska jedinica, već su se kućanstva u velikom broju pretvorila u novi oblik stanovanja kuće s okućnicom slične onima u gradovima. „Selo postaje sve više mjestom stanovanja, a sve manje mjestom poljoprivredne proizvodnje.“ (Cifrić, 2003:37). Vizualni identitet i infrastruktura tako je doživjela velike promjene i konstantno se radi na njihovom poboljšanju što je vidljivo i prema kazivanjima naših kazivača, a nove moderne seoske kuće danas se uopće ne razlikuju ni po stilu, ni po standardu i njihovim glavnim funkcijama od gradskih. Iz tog razloga možemo se složiti s akademikom Cifrićem kada govori da „načini življenja tradicionalnog seljačkog društva razlikuju se od onog u modernom društvu, tj. načina i stila življenja koji danas živimo. U moderniziranom selu život postaje sličniji onom u gradu nego životu tradicionalnog sela i društva.“ (Cifrić, 2003:226). Njegova sličnost, očituje se i u promjenama načina provođenja slobodnog vremena gdje ljudi na selu žive u simbiozi s tehnologijom više nego prije. Tehnologija, pojava interneta, pametnih uređaja i novi oblici informacijsko-komunikacijskih tehnologija kompletno su promijenili našu svakodnevicu. Oni su se kompletno infiltrirali i u seoski način života što je prije bilo nepojmljivo, a vidljivo je preko iskaza naših kazivača koji jednako kao i ljudi u gradovima, bez interneta i novih tehnologija ne mogu zamisliti svoje živote. Tehnologija tako donosi brojne prednosti: olakšala je rad i komunikaciju, povećala standarde života i promijenila načine na koji ljudi žive, ali imala je i neke negativne učinke koji se ponajviše očituju, kako naši kazivači govore, u smanjenju društvenosti i načina na koji provodimo slobodno vrijeme. Tradicija i običaji također su se drastično promijenili i rekonstruirali u skladu s vremenom i novim procesima koje je zahvatilo selo, što se prvenstveno očituje u smanjenju prakticiranja običaja i održavanja tradicije, a najveću je promjenu i slom doživjela tradicionalna obitelj koja je danas u potpunosti nestala što je u konačnici i drastično promijenilo i direktno utjecalo na živote pojedinaca. Tradicionalna obitelj i načini života sela i ovog kraja su nestali, a obitelj i obiteljske zajednice također sve više slične obiteljskim zajednicama gradskih središta. Međutim, važno je napomenuti, kako to navodi Šundalić, da je promjene u načinu proizvodnje, tradicije, sustavu vrijednosti i obrascima života ruralnih područja bitno prihvatiti kao "duh vremena" kojemu se niti selo nije moglo oduprijeti, a čije posljedice ne znače nužno nestajanje i propadanje sela i svega seoskog, već moderniziranje tradicije koja je neodvojiva od sela. To znači transformaciju tradicije u duhu modernizacije i napredak seoskog načina života u stilu vremena (Šundalić, 2010).

Tradicionalno selo i način života kakav smo do sada poznavali, nestao je u potpunosti pa bi se mogli složiti s Giddensom kada kaže da „svijet u kojem se danas nalazimo, međutim, ne slični mnogo onome koji je predviđen. Umjesto da je sve više pod našom kontrolom, čini se da je izvan nje – čini se odbjegli svijetom.“ (Giddens, 2005: 26). Iz svega možemo zaključiti da stanovnici Prekodravlja danas žive potpuno drugačijim životima nego što su živjeli njihovi roditelji ili bake i djedovi. Način, stilovi i kvaliteta života se u potpunosti promijenila i modernizirala i nastavit će se mijenjati, gdje sam život na selu danas slični gradskom načinu života više nego prije, no to ne znači da će se selo kao takvo stopiti s gradom, oni su uvijek bili i nastavit će biti u oprečnosti. To samo znači da se selo sve više modernizira i slijedi trendove i stilove života koje danas poznajemo. Selo je i dalje zadržalo svoje posebnosti koje su ga uvijek odvajale od grada, ali poznato je da danas, mogli bismo reći u destruktivnom svijetu, osim modernizacijskih procesa i trendova, vladaju i trendovi očuvanja i povratka ka prirodi, zdravijim i kvalitetnijim načinima života koje nam upravo selo, za razliku od grada, pruža i može bolje pružiti. Iz toga se i očituje važnost ovog i sličnih istraživanja. Ona su nam bitna, ne samo kako bismo shvatili promjene koje su nas zadesile, već su nam od znatne važnosti i mogu poslužiti kao vodilje kada govorimo o budućnosti i revitalizaciji hrvatskih sela. Mogu nam pomoći kako bismo pronašli primjerena rješenja za poboljšanje životnih uvjeta, smanjenje nezaposlenosti i iseljavanja iz ruralnih prostora gdje možemo vidjeti koje su stvari bitne stanovnicima upravo tih ruralnih područja, kako bismo onda mogli usmjeriti lokalne, regionalne, ali i državne strategije za poboljšanje ruralnog razvoja. Tako smo vidjeli da bi poboljšanje infrastrukture i prometne povezanost s gradskim središtima kao i povećanje kulturnih, sportskih i zabavnih sadržaja bilo od značajne važnosti za povećanjem kvalitete života, a samim time smanjilo bi iseljavanje ljudi iz ovog kraja, ali bi i ove prostore učinilo atraktivnijima i za potencijalno doseljavanje i pridošlice iz drugih središta. Iz tog su nam razloga, ova i slična istraživanja, koja se bave ruralnim kompleksom iznimno bitna i relevantna, bez obzira na to što se odnose na specifičnu regiju, mogu nam pomoći shvatiti promjene koje su se već dogodile, ali i pomoći i usmjeriti znanja u izgradnji bolje budućnosti za hrvatska sela i njegovo stanovništvo. Iako se ovo istraživanje odnosi na iskustva i načine života stanovnika Prekodravlja, može nam poslužiti kao baza i vodilja kod istraživanja ostalih naših regija i krajeva Hrvatske. Smatram da je pred nama dug put ka revitalizaciji hrvatskih sela, ali da se uz ispravne poticaje i politike možemo približiti ka stvaranju bolje budućnosti za stanovnike Prekodravlja, ali i ostalih ruralnih područja, a upravo nam ovakva istraživanja mogu u tome pomoći.

7. Literatura

Cifrić, I. (1978). Potencijalna prostorna pokretljivost stanovnika središnje Hrvatske. *Sociologija i prostor*, (59-60), 30-42.

Cifrić, I. (2003). *Ruralni razvoj i modernizacija: prilozi istraživanju ruralnog identiteta*. Zagreb. Institut za društvena istraživanja

Crkvenčić, I. (2003). Prekodravlje – Repaš: Razvoj naselja i stanovništva, U: *PODRAVINA*, 2 (4), 133-149

Čapo Žmegać, J. i dr. (1998). *Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Zagreb: Matica hrvatska

Dilić, E. (1969). Seoska sredina i mladi. *Sociologija i prostor*, (25), 18-32.

Giddens, A. (2005). *Odbjegli svijet – Kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk

Hodžić, A. (2006). *Selo kao izbor*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Kuzmić, T. (2020). Za ili protiv života na selu? Stavovi visokoobrazovanih mladih ljudi o životu na hrvatskim selima. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Marshall, G, et. al. (1994). *A Dictionary of Sociology*. New York, Oxford University Press

Potkonjak, S. (2014). *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, FF Press.

Puljiz, V. (1970). Iseljavanje stanovništva iz sela i poljoprivrede (Nekoliko podataka i zapažanja). *Sociologija i prostor*, (27-28), 14-26.

Puljiz, V. (2002). Oblici i posljedice deagrarizacije u našem selu. *Sociologija i prostor*, 40 (3/4 (157/158)), 367-385.

Radić, A. (1987). *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. Zagreb: Dom i svijet

Stipić, S. (2018) Stavovi i mišljenja mladih o prednostima i nedostacima življenja na selu. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet.

Šundalić, A. (2000). Uloga ljudskog čimbenika u revitalizaciji slavonskog sela i poljoprivrede. Sociologija i prostor, (149-150), 375-391.

Šundalić, A. (2010). Selo - iz autentičnosti u neprepoznatljivost. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku.

Zabjan, Ž. (2016). Udruge žena u Prekodravlju, *U: Prekodravke: Žene u kulturnom životu Prekodravlja* (ur. Feletar, D.) Gola: Izdavačka kuća Meridijani

Župančić, M. (2005). Infrastrukturna opremljenost hrvatskih seoskih naselja. Sociologija i prostor, 43 (3 (169)), 617-657.

Župančić, M. (2000). Tranzicija i modernizacijske perspektive hrvatskog sela. Sociologija i prostor, (147-148), 11-78.

Žutinić, Đ., Kovačić, D., Grgić, I. i Markovina, J. (2010). Percepcija kvalitete življenja i namjere o odlasku iz ruralnih sredina. Društvena istraživanja, 19 (1-2 (105-106)), 137-159.

Internetski izvori:

Danica.hr (2022). Eko papir se širi: Podravska tvrtka proširuje proizvodnju i zapošljava čak 60 novih radnika. <https://danica.hr/podravska-tvrtka-prosiruje-proizvodnju-i-zaposljava-cak-60-novih-radnika/> (pristup 22.5.2022.)

DZS - Državni zavod za statistiku (2022). <https://dzs.gov.hr/> (pristup 17.5.2022.)

DZS - Državni zavod za statistiku (2022). <https://web.dzs.hr/arhiva.htm> (pristup 5.5.2022.)

Epodravina.hr (2019). FOTO Tvrтка Eko papir nakon požara koji je uništio pola imovine otvorila obnovljeni proizvodni pogon. https://epodravina.hr/foto-tvrtka-eko-papir-nakon-pozara-koji-je-unistio-pola-imovine-otvorila-obnovljeni-proizvodni-pogon/?meta_refresh=true
(pristup 22.5.2022)

Ipsos (2022). <https://www.ipsos.com/hr-hr/etnografija> (pristup 10.5.2022.)

Ministarstvo poljoprivrede, Zeleno izvješće (2017-2020). <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/agroekonomske-analize/zeleno-izvjesce/189>
(pristup 10.5.2022.)

Popis '21 (2022). <https://popis2021.hr/> (pristup 10.5.2022)

8. Popis priloga

Prilog 1. Upitnica / Protokol istraživanja po kojoj su vođeni intervjui

→ Možete li mi istaknuti i opisati koje su to, prema Vašem mišljenju, prednosti života na selu?

→ Možete li mi istaknuti i opisati koje su to, prema Vašem mišljenju, nedostaci života na selu?

→ U ovom selu su se za vrijeme Vašeg života dogodile ogromne promjene. Možete li mi reći koje su to promjene koje vi vidite? Smatrate li da su velike razlike u načinu života nekada i danas? U kojem smislu? Jeste li ih osjetili i na koji način?

→ Je li se po vama vizualni izgled sela promijenio nekada i danas? U kojem smislu? Možete li mi opisati i objasniti promjene u prostoru koje ste primijetili. Na koji način se promijenio izgled kuća? Na koji način se promijenio sam izgled sela i njegova infrastruktura? Na koji način se promijenio krajobraz?

→ Možete li mi opisati na koji način su se promijenili običaji i tradicije. Kako su se promijenili odnosi i percepcije prema običajima i tradiciji? Na koji način ste Vi doživjeli promjene u običajima i tradiciji. Postoje li neki običaji koji su se drastično promijenili i na koji način? Kako je to izgledalo (po vašem iskustvu/pričama Vaših stari) nekada i danas? Postoje li neki običaji i tradicije koji su se zaboravili. Koji su to običaji i kako su izgledali?

→ Možete li mi opisati na koji način su se promijenili odnosi u obitelji? Jesu li se promijenile i na koji način uloge muškaraca i žena u obitelji? Na koji način se promijenio položaj žena? Položaj muškaraca? Na koji način se su se promijenili odnosi i uloga djece u obitelji? Na koji način se su se promijenili odnosi i uloga starih u obitelji?

→ Možete li mi reći o promjenama vrijednosti i ideologije. Na koji način se promijenio odnos prema kupnji, odnos prema zemlji i prirodi, odnos prema ljudima

→ Na koji način se promijenio Vaš život, svakodnevnica i slobodno vrijeme (iz vašeg iskustva/po tome kako su Vam govorili Vaši stari)

→ Koje su tehnološke inovacije i promjene koje su se dogodile? Na koji način se selo i život na selu promijenio radi tehnoloških inovacija? Sudjelujete li vi u tehnološkim inovacijama? Koje su najviše utjecale na Vaš život? Na koji način je pojava novih tehnologija, interneta, pametnih telefona i društvenih mreža utjecala na Vaš život.

ZA KRAJ, ŽELITE LI VI JOŠ ŠTO NADODATI ILI PROKOMENTIRATI? ISPRIČATI ANEGDOTU, PRIČU ILI VLASTITO ISKUSTVO VEZANO ZA TEMU.

9. Sažetak

„Transformacija načina života ruralnog područja Podravine pod utjecajem modernizacije“

Promjene koje globalizacija i modernizacija svakodnevno unose u naše živote vidljive su, ne samo u urbanim, već i u ruralnim područjima. Selo i ruralni prostor zahvatila je transformacija, a globalni su procesi narušili njegove tradicionalne strukture. U ovom radu smo prikazali rezultate kvalitativnog istraživanja koje je provedeno u travnju i svibnju 2022. godine na području Prekodravlja. Cilj istraživanja bio je analizirati i predstaviti kako je modernizacija, tehnologija, pojava novih medija i novih načina komunikacije utjecala na promjene, stilove i način života ruralnog područja Podravine u 21. stoljeću s naglaskom na Prekodravlje. Samo istraživanje usmjereno je na iskustva, sjećanja, interpretacije i prakse svakodnevnog života pojedinaca koji žive na ovim prostorima. Rezultati istraživanja predstavljeni su prema kategorijama, sukladno temama istraživanja, gdje se utvrdilo da modernizacija, pojava novih tehnologija i novih načina komunikacije igra važnu ulogu u životima pojedinaca te dubinski rekonstruira i mijenja naše načine života.

Ključne riječi: *Modernizacija sela, Prekodravlje, tehnološke inovacije, promjene načina života, ruralnost, svakodnevica*

Summary

„Transformation of the Way of Life in the Rural Area of Podravina Under the Influence of Modernization “

Changes that globalization and modernization bring to our lives on a daily basis are visible, not only in urban areas, but also in rural areas. Rural areas and its countryside have been affected by transformation and global processes have disrupted its traditional structures. In this paper, we present the results of a qualitative survey conducted in April and May 2022 in the Prekodravlje area. The aim of this research was to analyze and present how modernization, technology, emergence of new media and new ways of communication have influenced changes and lifestyles of rural Podravina in the 21st century with an emphasis on Prekodravlje area. The research itself was focused on experiences, memories, interpretations and practices of everyday life of individuals living in this area. Results of this research, presented in categories, show that modernization, new technologies and new ways of communication play an important role in the lives of individuals and deeply reconstruct and change our ways of life.

Key words: *Modernisation of rural area, Prekodravlje, technological innovation, lifestyle changes, rurality, everyday life*